Jaargang 115. Zondag, 28 September 1856. No. 117.

GRONINGER COURANT.

ALGEMEEN DAGBLAD

voor de Stad en Provincie Groningen.

Bij deze Courant wordt verzonden: *Bijblad* no. 18, inhoudende: *Verslag van de handelingen der Staten Generaal.*

KLAPBRUG te *FOXHAM.*

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Groningen* maken bekend, dat de **passage** over de **KLAPBRUG** over het **Winschoterdiep** te ***FOXHAM***, wegens daaraan te doende HERSTELLINGEN van **Donderdag den 2den October e.k. af**, tot nadere kennisgeving toe, zal zijn **GESTREMD.**

GRONINGEN, 25 September 1856.

Burgemeester en Wethouders: A. OUDEMAN,
De Secretaris: HORA SICCAMA.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Groningen* brengen, naar aanleiding eener bij hen ingekomen circulaire van den Heer COMMISSARIS DES KONINGS in deze Provincie, d.d. 5den dezer, no. 14, ter kennis van de Ingezetenen, dat op de SECRETARIE der Gemeente van heden af eene **BUS** zal worden geplaatst, tot **ontvangst** van de **GIFTEN**, die men mogt willen afzonderen ten behoeve van de overgeblevene **slagtoffers** van de ontzettende rampen, waardoor de bewoners van het eiland ***Groot-Sangir* in Ned. O.-Indie** zijn getroffen.

Bij de vreeselijke verwoesting, aangerigt door de aldaar plaats gehad hebbende uitbarsting van den Vulkaan *Awoe*, en de daarmede gepaard gaande Aard- en Zeebeving, hebben de bewoners van dat Eiland voor langen tijd alle middelen van onderhoud verloren, en dringend wordt daarom de liefdadigheid der Ingezetenen ten behoeve dier ongelukkigen ingeroepen.

GRONINGEN, 11 September 1856.

Burgemeester en Wethouders: J. SLOT.
De Secretaris: HORA SICCAMA.

De COMMISSIE van ONDERWIJS voor de Provincie *Groningen* vergadert **Vrijdag** en **Zaturdag** den **17den en 18den October**, des morgens te acht uur, in het CONCERTHUIS te *Groningen*, om **RANGEXAMENS** af te nemen. Die zich dan willen laten examineren, gelieven hunne geboorteacte en een BEWIJS van GOED ZEDELIJK GEDRAG, benevens een van vroeger verkregen RANG (zoo zij dezen bezitten) vóór den **9den October** franko in te zenden bij den SCHOOLOPZIENER van hun District.

GRONINGEN, 22 September 1856.

De Commissie van Onderwijs voor de Provincie Groningen,
Namens dezelve:
P. HOFSTEDE DE GROOT, *Secretaris.*

Groninger STRAATVUILNIS.

PUBLIEKE VERKOOPING op DONDERDAG den 2den October 1856, ten Huize van K. J. NEVEN, te *Hoogezand.*

NIEUWSTIJDINGEN.

RUSLAND.

Vier keizerlijke brieven van dankbetuiging aan de bewoners van Jekaterinoslaw, Cherson, Taurië en Bessarabië, voor hunne betoonde vaderlandsliefde, zijn openbaar gemaakt. Graaf *Benckendorff* is benoemd tot gezant te Stuttgardt; *Scheremetjew* tot minister der domeinen en *Chrustschow* is hem tot adjunct toegevoegd. De kinderen der gegracieërden *Trubetskoi*, *Obolenski*, *Wolkowski*, *Schischepin*, *Rostowski* en *Baryatinski* verkrijgen weder den rang van prins.

Volgens een' brief uit Petersburg aan het dagblad *Cras*, zou eerlang de Gregoriaansche tijdrekening ook in Rusland worden ingevoerd, » daar zij in het gewone verkeer toch reeds bestendig in gebruik is."

TURKIJE.

De jongste tijdingen uit Syrië doen op nieuw vreezen dat de grootheerlijke firman tot emancipatie der Christenen in dat gedeelte des rijks niet zonder storing van den openbaren vrede in werking zal kunnen gebragt worden. Volgens berigten, die nog onvolledig zijn maar evenwel een denkbeeld van den staat der zaken kunnen geven, zou de Christelijke bevolking van den Libanon weigeren het regt te betalen, hetwelk door de Porte als vergoeding voor de voorloopige vrijstelling van de krijgsdienst gevorderd wordt; hier en daar zou de bevolking op eene vrij bedenkelijke wijze hare onwilligheid aan den dag hebben gelegd, zóó zelfs, dat de Turksche overheden, niet bij magte zijnde om het gezag der Porte te doen eerbiedigen, te Konstantinopel aanvrage om de middelen daartoe zouden gedaan hebben. Doch in het vooruitzigt op de tegenkanting van de zijde dier woelige bevolking, had de Porte reeds bepaald, dat een regement van het Arabische legercorps naar Syrië gezonden zou worden. Deze troepen zijn den 10den dezer naar Beyruth scheep gegaan, en moeten aldaar thans reeds aangekomen zijn, terwijl men zegt dat eerstdaags nog meer troepen naar dien kant gezonden zullen worden.

Eveneens gaat het in Opper-Albanië; maar daar zijn de blijken van misnoegdheid der Christen-bevolking mede door berispelijke handelingen van de Turksche overheden te weeg gebragt. Trouwens, in verscheidene provinciën zijn de gouverneurs zelve nog niet met de inzigten der hooge regering doordrongen, zoodat zij niet met kracht en oordeel voor de verwezenlijking daarvan werkzaam zijn. Men vleit zich echter met de hoop dat deze bezwaren geenszins onoverkomelijk zijn, maar verdwijnen zullen bij de aankomst der bijzondere commissarissen, welke door de Porte naar alle deelen des rijks gezonden zijn met volmagt om elke plaats, alwaar zij verzet mogten ontmoeten, in staat van beleg te stellen.

ITALIE.

De Napelsche aangelegenheden geven steeds aanleiding tot verschillende beschouwingen. Het ontbreekt niet aan personen die het er voor houden, dat de Koning van Napels, na de overtuiging te hebben erlangd, dat de Fransche en Engelsche regeringen vast besloten hebben om ten laatste tot maatregelen van geweld over te gaan, aan de vorderingen, in het *ultimatum* vervat, zal toegeven.

Die vorderingen hebben den vorm van een *ultimatum*, omdat daarbij stellig verklaard wordt, dat Frankrijk en Engeland een antwoord, hoedanig dit ook moge uitvallen, binnen 14 dagen, van den dag af op welken de nota te Napels overhandigd is, verwachten, ten einde daarnaar hunne verdere houding tegenover het hof van de Beide Siciliën te bepalen. De gezanten van Frankrijk en Engeland te Weenen hebben aan het Oostenrijksche kabinet verklaard, dat voor het geval dat het antwoord des Konings van Napels andermaal weigerend mogt uitvallen, het verschijnen van eene Fransch-Britsche vloot voor Napels tot de naaste gebeurtenissen zoude behooren. Daarop heeft dat kabinet geantwoord, dat het tegen zulk een maatregel niet slechts geen bezwaar dacht te opperen, maar dat het veeleer ronduit en luid den Koning van de Beide Siciliën wilde te kennen geven, dat de laatstgenoemde zichzelven de gevolgen van zijn tegenstand moest wijten. Wat dan ook moge geschieden, zal Oostenrijk, wanneer Koning *Ferdinand* niet te regter tijd van gedragslijn verandert, hem aan zijn lot overlaten.

Uit Parijs wordt geschreven, dat het Fransche eskader, 't welk naar de baai van Napels zal vertrekken en waarover het bevel is opgedragen aan den vice-admiraal *Tréhouart*, nog niet onder zeil gegaan is; en dat graaf *Walewski*, alvorens daartoe bevel te geven, nog eerst de laatste bevelen van den Keizer heeft willen vragen. Het antwoord van Z. M. werd spoedig verwacht. De reden van dit uitstel zou gelegen zijn in de overweging van het gewigt van den stap, dien men gaat doen, vooral met opzigt tot de gevolgen, welke daaruit voor Frankrijk zouden kunnen voortvloeijen.

Wat Engeland betreft, dit rijk schijnt niet te aarzelen, hetgeen daaruit blijkt, dat reeds twee van de schepen, welke naar Napels bestemd zijn, onder zeil zijn gegaan.

SPANJE.

De telegraaf heeft gisteren eene hoogst gewigtige gebeurtenis uit Madrid bekend gemaakt. Bij koninklijk besluit van den 25sten is de wet tot verkoop der geestelijke of kerkelijke goederen tot nader order geschorst. De verkoop van die goederen in de doode hand, welke geen kerkelijk eigendom zijn, zal intusschen mogen worden voortgezet.

Zoo heeft dan de clericale partij gezegevierd, maar die zege is niet dan met moeite verkregen. De minister van justitie, de heer *Cantero*, had reeds, gelijk men weet, voor eenige dagen te dier zake zijn ontslag ingediend, 't welk ook door de Koningin werd aangenomen.

Alle ministers, met uitzondering van *Rios Rosas*, hebben zich ten sterkste tegen de schorsing der wet verklaard: allen hadden *Cantero* beloofd met hem te zegepralen of te vallen. Op het beslissende oogenblik verlieten zij hem echter allen, uitgezonderd *Bayarri*, die zijn ontslag indiende. De overwinning van *Rios Rosas* is als de volkomenste zegepraal der ultramontaansche partij te beschouwen. De schorsing van den verkoop der geestelijke goederen zal waarschijnlijk aan het openbaar crediet en de staats- en spoorwegwerken een' doodelijken slag toebrengen. De staat had namelijk aan de verschillende credit mobiliers tegemoetkomingen beloofd voor den aanleg der spoorwegen en daarvoor het geld bestemd dat men door de desamortisatiewet verkrijgen zou. De Spaansche kassen zijn ledig, de beloofde gelden zullen derhalve niet kunnen worden uitbetaald, en de spoorwegwerken moeten blijven liggen. Zonder van de toekomst te spreken, heeft dus deze maatregel reeds de ergste gevolgen voor het oogenblik.

Een ministerieël blad van Madrid deelt mede dat de verkoop der kerkelijke goederen niet geheel afgesteld is; het zou slechts eene tijdelijke tusschenpoos wezen in afwachting dat de Spaansche regering den tijd had zich met den H. Stoel te verstaan.

Daartoe zou een gevolmagtigd minister naar Rome worden gezonden, om 's Pausen goedkeuring te verkrijgen op de tot dusverre plaats gehad hebbende verkoopen van kerkelijke goederen, en, zoo mogelijk, de magtiging om den verkoop voort te zetten, onder waarborging van bezoldiging der geestelijkheid en van voorziening in de behoeften der openbare godsdienst. Het is evenwel te vermoeden, dat de Paus die goedkeuring niet zal geven, in de hoop dat de wet tot bedoelden verkoop alsdan voor goed zal worden ingetrokken.

Brieven uit Madrid van den 17den dezer zeggen dat het gouvernement, na aan het land weder eene staatsregeling gegeven te hebben, voortgaat maatregelen te nemen om de sporen van vroegere burgertwisten uit te wisschen. Het heeft aan alle uitgewekenen vrijheid gegeven om in het land terug te keeren, met uitzondering alleen nog van de leden van het door de revolutie van 1854 omvergeworpen bewind. Dat de goederen der Koningin-moeder van het sequester ontheven zullen worden, bevestigt zich. Ook zijn alle dagbladschrijvers, die wegens politieke redenen te Madrid in hechtenis zaten, op vrije voeten gesteld.

GROOT-BRITTANJE.

Lord *H. Hardinge*, oud-gouverneur-generaal van Indië en oud-opperbevelhebber van het leger, is Donderdag overleden.

— In de Woensdag te Londen gehouden driemaandelijksche vergadering der Oost-Ind. Compagnie, ging het zeer onstuimig toe. Een voorstel, volgens hetwelk de inlijving van Oude gebrandmerkt moest worden als eene daad van roof en ondankbaarheid ten aanzien eener familie, die zich zeer verdienstelijk gemaakt had jegens de Compagnie, werd na eenige discussie verworpen. Hetzelfde lot onderging een gelijksoortig voorstel omtrent den Nawab van Surat.

— Nabij Erith zal eerlang een oogst van zonnebloemen over eene uitgestrektheid van vier acres gronds worden ingezameld; men is voornemens het zaad dezer bloem te bezigen voor de olieslagerijen, terwijl men zal trachten uit de vezelen der stengels papier te vervaardigen.

— Uit Lowestoft wordt gemeld, dat van daar vertrokken is eene stoomboot aan boord hebbende een' onderzeeschen telegraafkabel, welke gelegd moet worden tusschen Oxfordness en de Nederlandsche kust.

— De *Times* bevat een hoofdartikel over de gewigtige aangelegenheid der slavernij, die thans de gemoederen in Noord-Amerika zoozeer bezig houdt en in de laatste dagen tot zoovele bloedige tooneelen in Kansas heeft aanleiding gegeven. Het blad spoort het noordelijk gedeelte aan zich vooral niet door het zuiden, dat met alle kracht de uitbreiding der slavernij wil, te laten beheerschen. Het noorden moet voor zijne beginselen met de wapens strijden, indien het die beginselen niet zonder dezen strijd kan zien zegevieren, of liever, het moet òf de groote Unie beheerschen òf zich daarvan losscheuren. Er is, zoo als de stand der zaak thans is, volgens bovengenoemd blad, geen middenweg open.

FRANKRIJK.

In Parijs wordt tegenwoordig eene gisting, vooral onder de handwerkslieden, opgemerkt, zooals nog onder de regering van den tegenwoordigen Keizer niet het geval is geweest. Reeds sedert eenigen tijd werd heimelijk door den een aan den ander toegefluisterd (want zulke dingen laten zich in Frankrijk niet openlijk zeggen) dat er groote ontevredenheid onder het volk heerscht.

Die toestand begint nu ook in de hoogere kringen geen geringe zorg te veroorzaken en het officiële dagblad heeft er voldoende aanleiding in gevonden om te trachten de menigte gerust te stellen. Wij lezen in het nommer van den *Moniteur* van gisteren o. a. het volgende: » Het stijgen der huurprijzen, hetwelk sedert vier jaren wegens de duurte der levensmiddelen nog gevoeliger is geworden, heeft onder de bevolking van Parijs rampen veroorzaakt, welke de geheele zorg des Keizers hebben uitgemaakt. Z. M. heeft zich een uitvoerig verslag van den staat van zaken laten geven; hij heeft vooral willen weten of het stijgen der huurprijzen toe te schrijven is aan de omstandigheid, dat het sloopen der oude huizen, ten gevolge van de onlangs aangelegde of nog aan te leggen groote straten, spoediger en talrijker heeft plaats gehad dan het bouwen van nieuwe woningen, en of het evenwigt weldra zal hersteld zijn.

» De volgende, uit officiële bron geputte getallen kunnen als antwoord dienen op deze dubbele vraag. De woningen, welke de prefectuur der Seine sedert 1852 te Parijs heeft laten afbreken, waren 1565 in getal, welke huizen bij den verkoop te zamen 126,211,549 francs opbragten. In 1857 zullen niet meer dan 100 huizen onteigend worden. De nieuwe gebouwen en het vergrooten der oude gebouwen bedroegen volgens opgave en schatting van de directie der directe belastingen, sedert het jaar 1852 te zamen 6552 huizen, met eene verkoopwaarde van 712,000,000 francs. Het staat dus vast, dat het aantal nieuwe huizen dat der afgebroken huizen ver te boven gaat, en weldra zal men van de huurprijzen kunnen zeggen, hetgeen steeds in den handel heeft plaats gehad: de overvloed der goederen doet de prijzen daarvan natuurlijk naar de laagte gaan."

Dit artikel van den *Moniteur* wordt intusschen geenszins als een geschikte maatregel beschouwd om de gisting te doen bedaren; want het geeft troost voor de toekomst, en dat beteekent weinig voor hongerige magen. Wat de verhooging van het arbeidsloon betreft, waarop ook door den *Moniteur* wordt gewezen, deze kan plaats hebben, doch zij staat zeker in geene verhouding tot de duurte van alle, zelfs van de noodzakelijkste levensbehoeften. In de voorsteden heeft het artikel van den *Moniteur* geen goed effect gemaakt.

— Het aantal personen, die te Parijs in hechtenis zijn genomen wegens de laatstelijk ontdekte zamenzwering tegen het leven van Keizer *Napoleon*, is allengs tot negenenveertig geklommen.

— Men verzekert dat de twee gevolmagtigden, die door het Parijsche congres gedelegeerd zijn, om de nog aanhangig geblevene kwestiën te regelen, eerlang zullen bijeengeroepen worden. Men voegt er bij, dat zeer waarschijnlijk de kwestie van Neufchâtel en die van Napels aan hunne beraadslaging zullen onderworpen worden, en men schrijft uit Konstantinopel, dat de bedoelde vergadering van tweede gevolmagtigden weldra bijeen zal geroepen worden, om de moeijelijkheden, gerezen ten aanzien van Belgrad en het Slangen-eiland, uit den weg te ruimen. Het is zeer waarschijnlijk, dat Oostenrijk zal uitgenoodigd worden, om redenen op te geven voor zijn voornemen, om de Donau-vorstendommen nog langer te blijven bezetten, en Turkije, om zijne houding ten opzigte van de kwestie der vorstendommen toe te lichten.

— In weerwil van de zorg der stad Parijs, om door nieuwe belastingen het evenwigt tusschen ontvangsten en uitgaven op hare begrooting te herstellen, bestaat er nog altoos een tekort van twee millioen, tot dekking waarvan men thans voornemens is eene hoogere belasting op de prostitutie te heffen. Inderdaad is de berekening gemaakt, dat, aangezien het aantal publieke vrouwen van allen rang en stand in de jongst verloopen jaren zoo zeer is toegenomen en zij zulk eene groote weelde ten toon spreiden, de bedoelde verhooging van belasting alle kans heeft aan de verwachting volkomen te beantwoorden.

— De Keizer en de Keizerin hebben den 21sten en 22sten dezer te Bayonne de stierengevechten bijgewoond. De Keizerin droeg het Spaansche costuum.

— Te Parijs doen de zilveren muntstukken thans opgeld. Het *Journal des Débats* vestigt in zijn nommer van gisteren op nieuw de aandacht des gouvernements op de wegvloeijing van het zilvergeld uit Frankrijk. Volgens de officiële opgaven, is in de laatste vijf jaren, van 1851 tot en met 1855, in Frankrijk voor 1356 millioen aan goud en voor 693 millioen aan zilver ingevoerd, en 331 millioen aan goud, benevens 1195 millioen aan zilver uitgevoerd; zoodat het verlies aan zilver, hoe groot ook, slechts de helft van de aanwinst aan goud bedroeg. Zoo zal het voortgaan, naar het oordeel van het aangehaalde dagblad, zoo lang als de door het Fransche muntstelsel in vroegeren tijd bepaalde verhouding tusschen de waarde van het goud en het zilver in strijd met de thans werkelijk bestaande verhouding vastgesteld blijft.

— Het regeringsblad behelst een rapport van den maarschalk *Randon* aangaande de laatste operatiën van het Fransche leger in Klein-Kabylië, waaruit blijkt, dat in de verschillende plaats gehad hebbende ontmoetingen slechts vijf man gedood en vijfendertig gekwetst werden.

— De bisschop van Atrecht, die zich in den laatsten tijd zeer bekend gemaakt heeft door het uitvaardigen van onderscheidene onverdraagzame brieven, had onlangs ook een' zoogenaamden herderlijken brief gerigt aan zijne onderhebbende geestelijkheid, betreffende het onderwijs in de gemengde scholen. De bisschop achtte het noodzakelijk, de geloovigen er op te wijzen, dat het geven van onderwijs aan Protestanten in hunne leer niet geoorloofd is, en dat men hun in de R.-Katholijke leerstellingen moest laten onderwijzen.

Vele Protestanten en vooral de Engelsche familiën, die hunne kinderen naar Frankrijk zenden om aldaar onderwijs te ontvangen, zijn daartegen opgekomen, en hebben zich door bemiddeling van den consul van Boulogne tot het ministerie gewend. De minister van onderwijs heeft daarop bij circulaire van den 13den dezer de verzekering gegeven, dat de vrijheid van godsdienstig onderwijs op de scholen door den staat erkend, zou gehandhaafd worden.

Thans heeft de bisschop een' tweeden brief doen bekend maken, waarin hij op zijn vorig schrijven, en wel in een meer gematigden zin, terugkomt. Hij wijst er onder anderen op, dat er onderscheid moet gemaakt worden tusschen het *lijdelijk* dulden van ketterij en het *werkdadig* verbreiden van kettersche leerstellingen.

(Het antwoord van den minister van onderwijs voldoet niet aan den Londenschen *Morning-Post*, die wil, dat het Fransche gouvernement verder zou gaan en de onverdraagzaamheid van den bisschop veroordeelen, ten einde de onderwijzers te beschermen tegen den banvloek, waarmede zij bedreigd worden. » Het groote beginsel van verdraagzaamheid," dit zijn de laatste woorden van het blad, » door de constitutie gewaarborgd en tot dus verre met de beste trouw door het keizerlijk bewind nageleefd, is nu in gevaar, en dat bewind is gehouden om de natie te verzekeren, dat de bisschop van Atrecht het geweten zijner mede-Christenen niet zal met voeten treden, en dat het Oostenrijksche concordaat niet op Franschen bodem zal worden overgeplant." Of het keizerlijk bewind hieraan gehoor zal geven is uiterst twijfelachtig, daar het dan tot eene regtstreeksche vijandige handeling tegen de geestelijkheid besluiten zou op last van Engeland! Intusschen rijst de vraag, hoe de bewuste scholen in stand te houden, wanneer de Roomsche onderwijzers in den ban gedaan worden, uit hoofde zij aan Protestantsche kinderen hun godsdienst-onderwijs niet onthouden willen; of wel de Roomsche ouders, wanneer zij hunne kinderen bij Protestantsche onderwijzers ter schole zenden.)

BELGIE.

De tweede zitting van het vrijhandel-congres, l.l. Dingsdag gehouden, begon met het voorlezen van een groot aantal brieven van uitstekende mannen, die hunne adhaesie aan het congres schonken, doch verhinderd waren de zittingen bij te wonen. Onder deze bevinden zich *Cobden*, *Lamartine*, *Michel Chevalier*, *David Salomons* (de lord-mayor van Londen), enz., wier brieven met geestdrift werden toegejuicht.

Hierop werden de mededeelingen voortgezet van de hervormingen die in verschillende landen gedurende de laatste 10 jaren zijn te werk gesteld, met aanduiding van den vooruitgang in de publieke opinie en de erlangde resultaten.

De heer *Scialoja*, afgevaardigde van Sardinië, is begonnen met in eene sierlijke rede aan de vergadering mede te deelen de belangrijke hervormingen die daar hebben plaats gevonden.

De heeren *Garnier* en *Wolowski* voerden hierop het woord voor Frankrijk.

Garnier, secretaris van de société d'économie politique te Parijs, schetste in krachtige taal den toestand van dat land. Hoezeer erkennende dat zijn land eenigermate het bolwerk is van het beschermende stelsel en zelfs van het verbodstelsel, heeft hij echter de hoop uitgedrukt, dat het wetgevend ligchaam, ofschoon niet verdacht kunnende worden de handelsvrijheid voor te staan, niet zal weigeren den weg te banen tot de gematigde hervormingen wier aanneming de Keizer verlangt. » In Frankrijk," zeide hij, » sluimert men dikwijls, maar vervolgens maakt men een' grooten sprong om den verloren tijd in te halen."

Onder luide toejuiching verliet hij de tribune, opgevolgd door den heer *Wolowski*, lid van het instituut, die hulde toebragt aan de nagedachtenis van *Frederik Bastiat*, *Leon Faucher*, *Blanqui* en anderen, die zich door de uiteenzetting van de wetenschap der staathuishoudkunde een' welverdienden naam verworven hebben. Hierop trad hij in vele statistieke beschouwingen, om te doen zien, dat, naarmate Frankrijk het vrije handelstelsel toepaste, de handel toenam en de inkomsten vermeerderden. — Ook hij werd zeer toegejuicht.

De heeren *Romberg* en *Molinaire* spraken in het kort over Pruissen en België. De laatste deed de nadeelen en absurditeit van vele beschermende bepalingen in België uitkomen.

Daarna werd, uit overweging dat de mededeelingen wel de geheele zitting zouden kunnen innemen, besloten dat de nog uit te breng n verslagen niet voorgelezen, maar eenvoudig op het bureau nedergelegd zouden worden.

De vergadering ging derhalve over tot het tweede punt van beschrijving: het onderzoek naar de praktische middelen om in elk land de belemmeringen weg te nemen, die de uitbreiding van de handelsbetrekkingen met het buitenland bemoeijelijken.

De eerste spreker was de bekende letterkundige *Pascal Duprat*. Hij stelde, dat de wetten de handelsbetrekkingen wel belemmeren, maar dat men hooger moest opklimmen tot den geest, de opinie, welke die wetten gemaakt heeft. Drie zedelijke hinderpalen bestonden er: de onwetendheid, de volksvooroordeelen en de coalitie der privilegiën. In heerlijke, vrijheid ademende en luid toegejuichte bewoordingen, ontwikkelde hij die drie denkbeelden.

Nog voerden het woord twee Engelschen, *Benj. Oliveira*, lid van het Parlement, die sprak over de hooge ingaande regten op de Fransche wijnen in Engeland, en de boekhandelaar *Bohn* uit Londen, die een uniform en universeel porto voor drukwerken voorstelde.

De derde zitting werd Woensdag geopend met de mededeeling van eene menigte stukken, uit alle landen van Europa ontvangen. Uit Nederland was eene nieuwe missive ingekomen van den minister van financiën, waarin te kennen gegeven wordt, dat het doel, 'twelk zich de Belgische vereeniging voorstelt, de belangstelling der Nederlandsche regering in de hoogste mate gaande maakt. Deze kan niet dan alles toejuichen wat strekken kan tot ontwikkeling der handelsbetrekkingen tusschen de volkeren, en tot bevordering hunner verbroedering. Zij waardeert hoogelijk de pogingen der Belgische vereeniging, om dat doel te bereiken. De minister beijvert zich dan ook, zoo veel mogelijk, aan den wensch van het centraal committé te voldoen, door het de statistieke domumenten, welke het Nederlandsche gouvernement ter zijner beschikking heeft, aan te bieden. De minister zegt, dat, zoo het Nederlandsche gouvernement niet vermeend heeft officiële mandatarissen te moeten zenden naar het internationaal congres van Brussel, ten gevolge van het speciaal karakter van het congres, het desniettemin met genoegen ziet, dat praktische en wetenschappelijke Nederl. mannen voornemens zijn, aan de vergadering deel te nemen, hopende, dat de pogingen van het Belgische genootschap met voor de handels- en industriële belangen der natiën gelukkige resultaten zu:len bekroond worden.

Die brief van den Nederl. minister werd luide toegejuicht en besloten, dien woordelijk in het verslag der zitting op te nemen.

Namens de kamer van koophandel te Antwerpen werd daarop door den heer *Catteaux Wattel* eene verklaring afgelegd. Hij protesteerde tegen de beschuldiging van bescherming-gezindheid tegen die kamer ingebragt, en getuigde plegtig, dat zij zonder eenig voorbehoud de beginselen van handelsvrijheid huldigt.

Na deze was het woord aan prof. *Ackersdijk*. Toen hij het spreekgestoelte beklom, barstte de vergadering in toejuichingen uit, die eene geruime poos aanhielden. Alle leden stonden op en aan de *bravo's!* scheen geen einde te komen. Geen redenaar mogt zich tot dus verre in zulk een onthaal verheugen.

De hoogleeraar heeft onder anderen betoogd, dat Nederland ten achteren is, wat de spoorwegen aangaat, maar dat het te verwachten is, dat in dezen toestand verbetering zal worden gebragt.

Tot de overige werkzaamheden dezer zitting behoorde onder anderen: het eenstemmig goedkeuren der vestiging van eene internationale vereeniging tot bevordering van den onderlingen vrijen handel, de centrale commissie van welke vereeniging te Brussel zal gevestigd zijn; het uiten van den wensch, dat overal zijtakken der te Londen gevestigde internationale vereeniging, tot bevordering der invoering van een eenparig muntstelsel, mogen gevestigd worden; de aanneming van een voorstel der kamer van koophandel te Antwerpen, met goedkeuring dier kamer door den heer *Herz* uit Hamburg gewijzigd, om den wensch uit te spreken, dat de laatste sporen der koloniaalstelsels overal vernietigd mogen worden; het uiten van den wensch tot afschaffing der betaling van tollen op de rivieren en wateren, die tot internationale gemeenschap dienen en van dien tot afschaffing der paspoorten. Vervolgens hoorde het congres een rapport van den heer *Telliere*, over het onderwijs in de staathuishoudkunde, in alle scholen, de lagere niet uitgesloten. Dit rapport gaf tot verschillende opmerkingen aanleiding, waarna de algemeene wensch werd uitgedrukt, dat genoemd onderwijs op zoo uitgebreide schaal als mogelijk is zal gegeven worden.

— Het bestuur van het congres voor het armwezen heeft besloten de deskundigen en belangstellenden uit de geheele wereld uit te noodigen tot eene nieuwe vergadering van dien aard, in het volgende jaar te Frankfort aan den Main te houden. Men hoopt daarmede weder eene algemeene tentoonstelling van goedkoop huisraad te verbinden.

— Het te Parijs in 1855 vergaderde homaeopathische congres had Brussel aangewezen als plaats van bijeenkomst voor het jaar 1856. Woensdag zijn de zittingen van dat congres geopend. De vergadering telde ongeveer 40 tot 50 leden. Zij werd geopend door dr. *Pétros*, als voorloopig voorzitter. De heer *Léon Simon* bragt verslag uit namens de door het vorig congres benoemde centrale commissie, waarna het bestuur werd zamengesteld.

NEDERLAND.

'sGRAVENHAGE, 26 September.

Bij besluit van den 25sten, heeft de Koning tot zijnen commissaris in de provincie Noordbrabant benoemd jhr. mr. *P. J. Bosch van Drakestein*, regter in de arr.-regtbank te Amersfoort.

— Z. M. de Koning heeft z. e. den minister van justitie gisteren in een bijzonder gehoor ontvangen, 't welk een geruimen tijd heeft geduurd.

Woensdag morgen zijn verschillende leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal bij den Koning ten gehoore toegelaten.

— Paragraaf 6 van het ontwerp-adres in antwoord op de troonrede is, zoo als de commissie die voorgesteld had, met behoud der hoofdgedachte, doch eenigzins gewijzigd in den vorm, na vele discussiën en nadat de regering verklaard had daarin te berusten, *aangenomen* met 60 tegen 6 st. Paragraaf 7 is met 61 tegen 5 stemmen, en het geheele adres daarna *aangenomen* met 57 tegen 9 stemmen. (*Tegen* hebben gestemd de heeren: *Groen*, *Kien*, *van Reede*, *Foreest*, *van Lijnden*, *Mackay*, *Elout*, *de Brauw* en *Hoffmann*.) (Zie voorts het bijblad bij deze Courant.)

— Het nieuwe ontwerp van wet tot inkoop en amortisatie van rentegevende nationale schuld, aan de leden der Tweede Kamer ter overweging toegezonden, strekt om een cijfer van *f* 5,022,525.39 beschikbaar te stellen tot aflossing van nat. schuld, als zijnde deze gelden over de jaren 1853 en 1855 disponibel overgebleven.

— Het ingekomen wetsontwerp tot het verleenen eener bijdrage voor den aanleg van een kanaal ter verbinding van de Drentsche hoofdvaart te Assen met de haven te Groningen, betreft eene som van *f* 200,000 voor genoemd doel.

— Bij de staatsbegrooting voor 1857 is, onder anderen, onder het Vde hoofdstuk uitgetrokken eene som van *f* 40,000, ter voorziening, zooveel 1857 betreft, in de kosten eener sterrewacht bij de hoogeschool te Leiden, geraamd op eene uitgaaf van hoogstens *f* 120,000. Daar het werk in drie jaren zal worden uitgevoerd, zal deze uitgaaf over gelijk getal jaren worden verdeeld.

Van vele zijden, luidt de memorie van toelichting, is bij de regering aangedrongen op het stichten eener nieuwe sterrewacht ter vervanging van de tegenwoordige, die nimmer aan de eischen van zoodanige inrigting, zelfs in de verte beeft beantwoord, dagelijks minder bruikbaar wordt, en alleen, dank aan de buitengewone inspanning en opoffering van hen, die met het onderwijs in de sterrekunde en het doen van waarnemingen belast waren, voor de wetenschap niet onvruchtbaar is geweest.

Ten einde aan dien drang meer klem bij te zetten, hebben talrijke belangstellende personen geldelijke bijdragen, waaronder zeer aanzienlijke, aangeboden, welke gezamenlijk *f* 23,000 beloopen. Naar het inzien der regering, mag dus niet langer gearzeld worden tot het stichten van een nieuw, hoewel eenvoudig, toch behoorlijk ingerigt observatorium over te gaan. De bijeengebragte som van *f* 23,000 zal in 's rijks schatkist dienen gestort te worden.

Bij dezelfde begrooting wordt voorgesteld eene gelijke bijdrage als het doofstommen-instituut te St.-Michiels-Gestel geniet, namelijk *f* 2000, te verleenen aan het doofstommen-instituut te Rotterdam.

— Z. K. H. de prins van Oranje, vergezeld van HD. gouverneur, den kolonel jhr. *Casembroot*, is uit de residentie naar Stuttgard vertrokken, waar H. M. de Koningin zich thans bevindt, ten einde daar tegenwoordig te zijn bij den verjaardag van Z. M. den Koning van Wurtemberg, die op heden invalt.

— Men verneemt dat de heer *van Delden*, directeur der Deventer stoomboot-maatschappij te Deventer, aan het gemeentebestuur van Arnhem de vraag heeft voorgelegd, op welken grond door hetzelve wordt afgeweken van de bepalingen vervat in art. 238 en 291 der gemeentewet, vermits voor de doorvaart der schipbrug bij die stad geld van de maatschappij wordt gevorderd, en de verordening, waarbij de heffing van dat geld is geregeld (bij de wet met belasting gelijk gesteld), niet binnen den voorgeschreven termijn herzien is. Met belangstelling ziet men de beantwoording dier vraag te gemoet. Naar men zegt, zouden in de gemeente Arnhem nog wel meer dergelijke vragen kunnen gedaan worden, daar het bestuur dier gemeente nog steeds voortgaat met verordeningen toe te passen die volstrekt geen kracht meer hebben, ja, die zelfs openlijk in strijd zijn met onze constitutionele wetgeving.

— Onlangs werd medegedeeld, dat de verschillende ondernemers van diligencediensten in ons land zich met elkander zouden verstaan, om zich tot ééne maatschappij te vereenigen. Dit berigt wordt thans bevestigd. De verandering zal reeds met October eerstkomende aanvangen, en bij deze maatschappij zijn reeds 64 directeuren van verschillende plaatsen ingeschreven.

LEIDEN, 25 September.

Curatoren der Leidsche hoogeschool hebben dezer dagen een bewijs gegeven van hunne gezindheid om goede en trouwe diensten te erkennen. De heer *J. Holts* had onlangs een 25jarigen diensttijd als opzigter der akademische gebouwen vervuld, en die gelegenheid namen hh. curatoren waar, om onzen geachten stadgenoot een blijk hunner tevredenheid aan te bieden, met eenen vereerenden begeleidenden brief, waarin aan zijne bekwaamheden, ijver en trouw in de behartiging der hem opgedragen belangen, hulde wordt gedaan. Het geschenk bestond in eene keurige doos, bevattende een dubbel stel kostbaar bewerkte zilveren mathematische instrumenten, benevens eene volledige collectie fijne waterverwen, terwijl het deksel voorzien was van eene zilveren plaat met toepasselijk opschrift.

UTRECHT, 26 September.

De hooggeleerde heer dr. *H. C. Millies* heeft het gewoon hoogleeraarsambt in de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en letteren aan deze hoogeschool Maandag l.l. aanvaard met het houden eener redevoering: *de Litterarum Orientalium cum theologia Christiana necessitudine*, dat is: over het verband der Oostersche letteren met de Christelijke Godgeleerdheid.

ASSEN, 27 September.

Men verneemt dat de heer mr. *C. Hiddingh*, die, zooals men weet, door het Ned gouvernement met eene zending naar de Kaap de Goede Hoop belast is, in de volgende maand wordt terugverwacht.

— De generaal *C.* baron *Nepveu* en diens zoon, te Smilde gelogeerd, hebben in de voorgaande week op twee achtereenvolgende dagen te Veenhuizen geschoten: 18 hazen en 40 patrijzen, en in de geheele week, daar en elders, bovengenoemd medegerekend, 23 hazen en 100 stuks patrijzen, welk getal misschien door sommige jagers naauwelijks in den geheelen jagttijd wordt geschoten.

GRONINGEN, 27 September.

Bij kon. besluit van den 21sten dezer is aan J. Feringa, commies der 1ste kl. bij 's rijks belastingen te Groningen, wegens ligchaamsgebreken verleend een pensioen van *f* 389.

— In de zitting der provinciale staten van den 5den dezer maand werd medegedeeld, dat op de vroeger vastgestelde reglementen op den Uithuizer-, Oost- en Noordpolder de koninklijke goedkeuring alsnog werd verdaagd, omdat in de beide eerstgenoemde reglementen een paar wijzigingen werden wenschelijk geacht. De staten besloten toen aan 's ministers bedenkingen gevolg te geven Thans zijn die reglementen ook met 's Konings goedkeuring bekrachtigd en wel bij besluit van den 14den eezer.

-- Heden is alhier onder militair geleide nit Assen binnengebragt A. Bloem, soldaat van het 7de regement infanterie alhier in garnizoen. Wegens zijn slecht gedrag was hij verwezen naar het algemeen depôt van discipline te Medemblik, doch had l.l. Zaturdag avond weten te ontvlugten uit de gevangenis in de Noorder-kazerne alhier. Een geregtsdienaar te Zwartsluis heeft den ontvlugte gearresteerd op het oogenblik dat hij aldaar op de boot naar Amsterdam zoude stappen.

— Heden middag werden alhier wederom een paar ouders in bittere droefheid gedompeld. Het bijna negenjarig zoontje van J. J. Koning, aan het Damsterdiep, ging dien middag uit het ouderlijk huis om zich met een vlieger te vermaken, en koos daartoe tot speelplaats den daarbij gelegen stadswal. Het is daarbij waarschijnlijk te digt op den kant van een der landshoofden gekomen, althans is hij aldaar in het water geraakt, zonder dat dit door iemand werd opgemerkt. Later werd de knaap door een daarlangs varenden schipper K. Loor ontdekt, welke hem drijvende vond. Dadelijk er uitgehaald en geneeskundige hulp ingeroepen zijnde, baatte niets, het was reeds een lijk.

— Bij de Woensdag gehoudene stemming tot lid van den gemeenteraad van *Slochteren* werden door de 347 kiesgeregtigden slechts 92 stemmen uitgebragt. Van deze verkreeg de heer G. Dijkhuizen, burgemeester van die gemeente, 79 stemmen, zoodat z.ed. tot lid van den raad is benoemd.

— Gisteren nacht tusschen 2 en 3 uur is een hevige brand ontstaan in de schuur van den landbouwer R Kimm te *Spijk*, met dat gevolg, dat de schuur met het daarin aanwezig koren, hooi en landbouwgereedschappen geheel is afgebrand. Zij was tegen brandschade verzekerd.

— Naar wij vernemen, is aan den Groninger hengst, toebehoorende aan de afdeeling Dordrecht en Omstreken, der Hollandsche maatschappij van landbouw, op de algemeene tentoonstelling te Delft, de 2de prijs, zijnde de zilveren medaille of *f* 10, toegekend.

Algemeen moet de meening zijn geweest over de uitmuntendheid van het dier, en moet hem slechts door meerderen ouderdom, als in 1850 geboren, de gouden medaille ontgaan zijn, die aan een driejarigen hengst is toegekend.

— In de *Landbouw Courant* leest men: Door den rijksveearts Reimers, te Dalen, is een middel tegen de besmettelijke longziekte uitgevonden, dat aanvankelijk doorslaande bewijzen van deugdelijkheid heeft gegeven. Genoemde veearts heeft zich bij ged. staten van Friesland vervoegd, en hun eenige geneesmiddelen, uit poeders bestaande, toegezonden. Jonkheer E. D. van Beijma heeft, door ged. staten daartoe uitgenoodigd, de medicijnen laten toedienen aan vijf runderen van den landbouwer H. Stellingwerf, te Oosterwierum, die allen genezen zijn, ofschoon reeds twee in zoo hevige mate kwijnden, dat men aan hunne herstelling wanhoopte. Bereids worden in andere streken der provincie de proeven herhaald, die, als zij den goeden dunk van het middel bevestigen, gewis eene goudmijn voor de provincie Friesland en voor den verdienstelijken Reimers zullen openen.

De volgende mededeeling, welke wij elders vonden, zal bij voorkomende gevallen van brand, ongetwijfeld te stade kunnen komen; weshalve wij haar hier overnemen:

De rook en damp, bij elken brand aanwezig, kunnen dikwijls zoodanig beslotene ruimten vullen, dat ze zelfs een kortstondig oponthoud verhinderen, en daardoor het redden van goederen, ja dikwijls zelfs van menschen, onmogelijk maken. Een eenvoudig middel kan iedereen in staat stellen, een' betrekkelijk geruimen tijd in eene door verstikkenden rook of damp geheel vervulde ruimte, zonder hinder door te brengen.

Men houde zich ten dien einde een' natgemaakten, en eenige malen toegevouwen doek zóó voor neus en mond, dat de ademhaling hierdoor niet belet wordt, maar ook tevens geen lucht, anders dan door dien doek heen, kan ingeademd worden.

Hoe eenvoudig dit middel ook schijnen moge, zoo berust het toch geheel op physische en scheikundige wetten.

De rook, die bij eenige verbranding ontstaat, bevat een groot gedeelte fijne stofdeeltjes, die in verbinding met zich te gelijker tijd ontwikkelende schadelijke dampen, de ademhaling belemmeren, en daaruit hunne verstikkende eigenschappen ontleenen.

Een in dier voege aangewende doek zuivert de ingeademde lucht vooraf, voor een groot gedeelte, van die schadelijke stofdeeltjes en gassoorten.

KERKNIEUWS.

Bij kon. besluit van den 16den dezer, zijn goedgekeurd de beroepingen van predikanten bij de Herv. gemeenten: van Oisterwijk, op E. J. W. Koch, te Oijen en Megen; van St. Anthony-polder, op W. G. F. van Voorthuijsen, kandidaat; van Geervliet, op C. A. Dardenne Ankringa, te Spijk; van Piershil, op H. G. Hagen, theol. dr., kandidaat; van Vreeland, op C. J. Bryce, te St. Jansga; van Rhenen, op J. Drost, te Hellevoetsluis, en op J. P. Hattink, te Oude Wetering; van Middelburg, op F. P. J. Sibmacher Zijnen, te Delden; van Ouwerkerk, op J. van Witzenburg, kandidaat, en van Kampen, op A. G. van Anrooy, te Zwaag.

INGEZONDEN STUKKEN.

Draineerpijpen.

Blijkens eene hier achter geplaatste aankondiging, is het der Commissie van Landbouw in de provincie Groningen, ten gevolge eener prijsuitschrijving, gelukt, het fabriceren van *drooybuizen* of *draineerpijpen* in dit gewest tot stand te zien komen. Bij den heer Jansen, te Tuikwert, onder Delfzijl, worden zoodanige buizen in het groot en van goede hoedanigheid vervaardigd, zoodat hem de door de Commissie uitgeloofde *gouden medaille* is toegekend.

Een ieder, die overtuigd is van het groote nut van het drooglеggen van landerijen door middel van buizen van gebakken steen, of het zoogenaamd *draineren*, zal zich verheugen in het welgelukken der pogingen van genoemde Commissie. De door den fabrikant ons medegedeelde prijzen (1000 pijpen van 30 Ned. duimen lang en 4 Ned. duimen in dwarsche doorsnede, voor *f* 11, de grootere naar evenredigheid, en de daarbij behoorende ringen of sluitstukken steeds voor den halven prijs der pijpen), zijn gematigd, en wij vertrouwen, dat, nu de pijpen ook in dit Gewest gemakkelijk verkrijgbaar zijn, de hier aanvankelijk met goed gevolg genomene proeven met het draineren deze zaak meer en meer algemeen zullen doen worden; waarvan onze landbouw op den duur de heilzaamste gevolgen zal ondervinden.

Over de vervalsching van Roggenbrood.

In de *Groninger Courant* van heden den 26sten dezer, vinden wij tot ons genoegen weder een belangrijk stuk over de noodzakelijkheid om ook hier Broodfabrijken op te rigten, ten einde daardoor de voordeelen van de afschaffing van den accijns op het gemaal meer algemeen worden genoten. Wij hebben dat stuk met genoegen gelezen, maar hadden gaarne daarbij meer duidelijk aangetoond gezien, dat bij de tegenwoordige wijze van broodbereiding, de bakkers wel meermalen *zemelen* in plaats van *meel* in ons brood mengen, dat in de Broodfabrijken elders bestaande, onder een openbaar toezigt van bepaalde commissiën, niet plaats heeft.

Tot bevestiging van die vervalsching van het roggenbrood met zemelen en grind, beroepen wij ons op eene verhandeling van den heer A. H. van der Boon Mesch, hoogleeraar aan 's rijks hoogeschool te Leiden, geplaatst in het 19de deel van het *Tijdschrift ter bevordering der Nijverheid*, pag. 199 en verv. Deze verhandeling wekte onze belangstelling in eene hooge mate, zoodanig zelfs, dat wij de mededeeling van een gedeelte daarvan bij wijze van uittreksel, in dit blad niet ondienstig achten.

Teregt zegt zijn ed. hooggel., »dat sedert het gebruik van vleesch bij verschillende klassen van ingezetenen zoo zeer afgenomen en schier onmogelijk geworden is, de deugdelijke zamenstelling van andere voedingsmiddelen en inzonderheid van het brood, meer en meer eene dringende behoefte is geworden; en daar dat van rogge voor het grootste getal ingezetenen het voornaamste voedselmiddel is, zoo behoort ook dat brood zuiver en deugdelijk te zijn. Intusschen is er geen broodsoort, die zoozeer aan vervalsching is blootgesteld en dikwerf zóó slecht is als dit. Dit is mij meermalen bij opzettelijk onderzoek gebleken, maar daarenboven ben ik in de gelegenheid geweest op te merken, dat het soms onderzocht wordt door dezulken, die geen genoegzame scheikundige kennis hebben, om zulk een onderzoek naar behooren in het werk te stellen, en die de bestanddeelen van het brood niet behoorlijk kennen. Daarbij komt dat, van de andere zijde, door de verdedigers van de beschuldigde vervalschers niet alleen verschillende redenen worden aangevoerd tot derzelver vrijspraak, die zij ter goeder trouw van de beschuldigden hebben aangenomen, en die den regter in onzekerheid en verwarring moeten brengen, maar dat zelfs de vervalsching geschetst wordt als een middel, regt geschikt om het brood te verbeteren en voedzamer te maken. Men bezigt daartoe verkeerde of verkeerd begrepene getuigenissen van eenige schrijvers, en brengt daardoor het openbaar ministerie en den regter in verlegenheid, zoodat de maatschappij gevaar loopt, dat de vervalscher, daar de vervalsching onbewezen schijnt, wordt vrijgesproken, en hij en anderen in hun onzedelijk bedrijf, tot groot nadeel der ingezetenen, worden versterkt. Men schermt met en misbruikt het woord »zemelen", en daar de opgaven van de zamenstellende deelen der rogge zóó uiteenloopend en onzeker zijn, heb ik voor mij zelven en ten nutte van anderen in dezen zekerheid getracht te verkrijgen, door het scheikundig onderzoek van 5 roggesoorten, van 27 brooden uit rogge gebakken en van zemelen en grind."

Nu volgen de met zorg in het werk gestelde onderzoekingen naar de meerdere of mindere deugdelijkheid der roggesoorten en van de daarvan gebakkene brooden, en blijkt het dat van de 27 onderzochte roggenbrooden van verschillende bakkers afkomstig, 24 met zemelen of grind vervalscht en slechts 3 onvervalscht waren; de laatsten waren uit de fabrijk van den heer Krautz, te Leiden, en uit de armenbakkerij, mede aldaar, afkomstig.

De resultaten door het naauwgezet onderzoek van boven aangevoerde zelfstandigheden verkregen, willen wij niet mededeelen, maar verwijzen den weetgierigen lezer naar opgemeld Tijdschrift.

Genoeg zij het te vermelden, dat de hoogleeraar opgeeft, en hetwelk wij gaarne willen toestemmen, dat het geen verder betoog behoeft, dat het maatschappelijk belang in vele opzigten vordert, dat er vooral op het roggenbrood, dat als het beste voedsel, zóó algemeen door het grootste getal ingezetenen gebruikt, een streng toezigt wordt gehouden.

In de onderzochte 27 brooden waren geene vervalsching met anorganische bestanddeelen gevonden, doch eenigen waren uit muf graan gebakken, zoodat het zelfs door behoeftigen ongaarne gegeten werd; terwijl, eindelijk, eenige brooden, die het gewigt van 1.5 Ned. pond moesten bezitten, 1.5—2.5 Ned. oncen te ligt waren. Ook het gewigt van het brood vereischt toezigt. De arbeider of behoeftige toch, die voor het zuur gewonnen geld 15 oncen brood meent te koopen, ontvangt zoodoende slechts 12.5 oncen, en daarin zijn, naar de zamenstelling van het brood, dat nog slechtere soorten achter zich heeft, 625 gram water, 162 gram cellulooze en 463 gram voedingsstof, welke laatste slechts 47—72 gram stikstof houdende bestanddeelen bevat.

De vermenging van roggenbrood met tarwe-zemelen en grind behoort dus volgens den hoogleeraar geweerd en gestraft te worden, dewijl daardoor de hoeveelheid onverteerbare en onvoedzame bestanddeelen uit winzucht vermeerderd wordt, en voor het grootste getal ingezetenen het roggenbrood als het beste en krachtigste voedsel dienen moet Zijn ed. hooggeleerde moet uit dit alles het besluit trekken, dat het toezigt op de bereiding van het brood en de keuring daarvan streng behooren te zijn, om de verschillende hoogst nadeelige gevolgen, die de maatschappij van het verzuim van dat toezigt en die keuring ondervindt, vooral voor de gezondheid en de ligchamelijke ontwikkeling van het grootste deel der ingezetenen.

VERSLAG DER COMMISSIE VAN LANDBOUW IN DE PROVINCIE GRONINGEN,

wegens den Staat der Gewassen en van het Vee en de vermoedelijke uitkomsten van den oogst; 28sten Sept. 1856.

Het jaar 1856 heeft zich voor dit gewest in het algemeen gekenmerkt, doordien de winter van 1855—1856 bijzonder droog was en, met uitzondering van het koolzaad, geene groote schade aan de wintergewassen toegebragt heeft; dat men met de voorjaarswerkzaamheden op den akker bijzonder vroeg heeft kunnen beginnen; dat afwisseling van droogte en vochtigheid het gewas in den zomer welig heeft doen groeijen, zoodat het stroo bij de granen overvloedig was; dat er geen lang aanhoudende warmte geheerscht heeft, maar dat het weder zeer vochtig geweest is, vooral in den nazomer, waardoor de dit jaar zeer late oogst van vele gewassen aanmerkelijk benadeeld en het stroo in waarde verminderd is; terwijl de vrees bestaet, dat er veel gebroeid graan aan de markt zal komen. Nadere bijzonderheden omtrent het een en ander of uitzonderingen op het boven opgegevene zullen uit het volgend overzigt blijken.

Tarwe was een van de beste gewassen, vooral de hier veel uitgezaaide *roode*, die van den winter niets geleden had. De opbrengst schijnt dan ook vrij goed te zullen zijn en wordt in een zeer groot gedeelte van het gewest op 24, op sommige plaatsen zelfs op 30 mudden van het bunder begroot. Zij is evenwel door de vochtigheid bij de inoogsting over het algemeen van geene beste kwaliteit. Ook het stroo heeft door dezelfde oorzaak veel geleden, hoewel het anders overvloedig is.

Rogge leed in den nawinter veel van drooge, hevige winden, vooral op de ligtste gronden en de laatgezaaide; maar dit heeft zich meerendeels hersteld, zoodat men in de beste streken op eene opbrengst van 25 tot 30 mudden, bij eene genoegzame hoeveelheid stroo, zal kunnen rekenen. De vroegstrijpe is droog binnengekomen en goed van kwaliteit; maar dit is in verreweg het grootste gedeelte der provincie niet het geval. Vooral in boschachtige streken, waar minder doorstrooming van wind is, is de rogge, door het lang op het veld staan bij vochtig weder, beginnen uit te loopen, hetwelk natuurlijk eene groote vermindering in de waarde van het graan te weeg bragt.

Op de zandgronden in het Gorecht merkte men daarenboven buitengewoon veel *moederkoren* op en waren de aren »holvakt," dat wil zeggen, dat eenige vruchtbeginsels niet tot ontwikkeling waren gekomen, waardoor ledige vakjes op de aar ontstonden en de oogst alzoo hier beneden het middelmatige bleef.

Wintergerst, in den winter anders een zoo gevaarlijk gewas, had thans in dat jaargetijde weinig geleden en was, hoewel zij later dan gewoonlijk werd ingeoogst, echter wegens zijne vroeger' rijpheid dan andere granen, meest vóór den eigenlijken regentijd binnengebragt, zoodat ook het stroo van goede hoedanigheid bleek te zijn. Voor zoover het afgedorscht is, was de opbrengst goed, 55 mudden ongeveer per bunder, welk graan echter niet zeer zwaar schijnt te zullen zijn. Het stroo is overvloedig.

Daar er in den herfst van 1855 eene aanzienlijke oppervlakte met wintergerst bezaaid was, was de hoeveelheid te veld gebragte *Maarte- en Zomergerst* over het geheel van dit gewest niet meer dan middelmatig; maar men had dit bij zeer gunstig weder in het voorjaar kunnen uitzaaijen. De opbrengst zal vrij goed zijn, vermoedelijk 40—45 mudden van het bunder, van goede kwaliteit; het stroo niet overvloedig en door den regen slecht binnengebragt.

Haver was er, bij gunstig voorjaarsweder, vrij veel gezaaid, omdat onderscheidene omgeploegde koolzaadvelden daartoe gebezigd zijn. Met uitzondering van enkele landen, waar de ritnaald en grasworm het gewas benadeelden, en sommige oude kleilanden, waar het zeer schraal stond, is de haver algemeen goed geslaagd; maar de opbrengst is zeer ongelijk, hebbende de vroegstrijpe soorten veel bij de inoogsting van den regen geleden, en de lage landen, waar veel haver geteeld wordt, van het hooge water. Men schat evenwel de *dikke haver* op 40, de *zwarte* en *voerhaver* op 50—55 mudden van het bunder, van goede kwaliteit; alles evenwel slechts bij raming, daar de haver op dit oogenblik nog pas even binnengebragt is. Ook de opbrengst van stroo is in onderscheidene oorden van dit gewest zeer ongelijk.

Boekweit had door het schrale voorjaar aanvankelijk een zeer slecht aanzien; maar dit heeft zich grootendeels hersteld zoodat zij in streng en blad goed opgewassen is, maar ligt zaad schijnt te zullen opleveren; voor de *zand*-boekweit ongeveer op 20 - 25 mudden van het bunder begroot. De *veen*-boekweit zal veel minder geven, daar deze, vooral in het Westerwoldsche, te laat gezaaid heeft moeten worden en naderhand te veel regen gehad heeft. Elders in deze provincie gist men, dat de opbrengst van de *veen*-boekweit 14—15 mudden van het bunder zal kunnen bedragen.

De minst gunstige berigten zijn die over het *winterkoolzaad*. Dit had reeds in den winter van 1855—1856 zooveel geleden, dat, met uitzondering van het Westerkwartier, waar bijna alles is blijven staan, in een gedeelte der provincie wel een vierde, elders meer dan de helft van het koolzaad weder omgeploegd heeft moeten worden. Het overgeblevene heeft van eene soort van torretjes in den bloesem (*) veel geleden, zoodat de opbrengst overal beneden het middelmatige is gebleven. Eindelijk heeft het steeds regenachtige weder bij de inoogsting veel kwaad gedaan, zoodat alleen het vroegstrijpe goed van kwaliteit is geworden, maar verre het grootste gedeelte in natten toestand ingezameld is. Een gedeelte werd zelfs niet vóór in het begin van September afgedorscht, waardoor natuurlijk een groot verlies werd ondervonden.

In de beste streken rekende men de opbrengst op 16—24 mudden van het bunder; maar er zijn gedeelten der provincie, waar men haar op niet meer dan 4—10 mudden kon stellen. Over het geheele gewest zal men, bij raming, door elkander op niet meer dan 15 mudden van het bunder kunnen rekenen; meerendeels wak en van slechte kwaliteit. De buitengemeen hooge prijzen hebben de schade wel iets, maar niet geheel vergoed.

Zomerkoolzaad was er vrij veel gezaaid, maar heeft aanvankelijk en van de droogte en van de aardvloo geleden, zoodat men menig stuk in Mei reeds weder zag omploegen. Daar de oogst van zomerkoolzaad later invalt dan van winterzaad, en op half September nog niet geheel was binnengebragt, was het algemeen natachtig en van mindere waarde. De hoeveelheid werd begroot: in het Hunsingo-kwartier op welligt niet meer dan 8 mudden; in de Veenkoloniën en het Oldambt op 12—15 mudden van het bunder.

Geel mosterdzaad is, in het Oldambt, meest na het vroegst omgeploegd koolzaad gezaaid en heeft een goed gewas opgeleverd. De oogst wordt voorloopig geraamd op 16 mudden van het bunder.

Huttentut, of het hier zoogenoemde *Dederzaad*, is in eenige streken van het Oldambt veel uitgezaaid op het laatst omgeploegd koolzaadland, nog zeer laat in April tot in het begin van Mei, en heeft een goed gewas gegeven. Men gist, dat dit 16 mudden per bunder zal opbrengen, zoo het schijnt, van goede kwaliteit; maar, daar men in die streken nog weinig ondervinding omtrent deze teelt heeft, kan men dit nog niet met genoegzame zekerheid zeggen.

Vlas werd weinig verbouwd wegens de duurte der granen. Het gezaaide is zeer goed aangekomen; maar door den regen van het begin van Julij zijn vele stukken nedergeslagen, waarom men vele vlas te vroeg heeft moeten trekken, hetwelk eene geringe opbrengs en slecht gewigt van het lijnzaad ten gevolge had. Ook het vlas zelf is in waarde verminderd, toen het bij het langdurend vochtig weder te lang buiten moest blijven staan. Men rekent evenwel de opbrengst van lijnzaad op 8—10 mudden en het vlas op 200—225 bundels van het bunder.

Cichorei is nog niet ingezameld, maar men heeft daarvan geene groote verwachting, daar vele planten zijn doorgeschoten, dat natuurlijk den oogst der wortelen benadeelt.

Erwten zijn welig gegroeid, maar hebben, de *groene* vooral, veel van den regen bij de inoogsting geleden. De *graauwe* zijn beter gebleven. Door elkander zal men echter de opbrengst op niet meer dan 20 mudden van het bunder kunnen rekenen.

Boonen zijn welig gegroeid en leden dit jaar minder dan wel anders aan de roestziekte op het blad. Zij zijn in stroo en zaad wel geslaagd. Men schat de *paardeboonen* op 25—28 en de *groote boonen* op 36 mudden van het bunder; maar deze cijfers gelden slechts bij raming, daar de late boonen op dit oogenblik nog ter drooging op het veld staan. De boonen op rijen hebben minder stroo opgeleverd dan gewoonlijk, maar de kwaliteit der boonen van alle soorten was goed, omdat zij, later ingeoogst wordende, van den regentijd in den zomer dit jaar minder schade leden dan vele andere gewassen.

Stamboonen (bruine, gele en bonte boonen) waren er niet veel uitgezaaid. Zij staan echter goed en worden voorloopig geschat op eene opbrengst van 20 mudden per bunder.

Aardappelen zijn wel 5 weken vroeger dan in het vorig jaar geplant, zoodat men zich met eene aanzienlijke vermindering der sinds zoo lang algemeene ziekte in dit gewas vleide. Werkelijk is die ziekte veel minder geweest dan in 1855, maar heeft toch nog vrij wat verwoestingen aangerigt.

De vroegste soorten hebben een beter beschot gegeven dan in vele jaren het geval was en waren bijna geheel vrij van de ziekte. In de late of winter-aardappelen heeft zij zich niet voor in de tweede helft van Augustus geopenbaard en veelal onverwachts, toen men meende het gevaarlijkste tijdperk reeds voorbij te zijn. Werkelijk waren toen reeds vele knollen genoegzaam volvormd, zoodat er velden waren, op welke het kwaad wel in het loof, maar niet in den knol te zien was; andere, die geheel vrij bleven. De opbrengst en de kwaliteit der aardappelen zijn dan ook op de meeste plaatsen beter dan in 1855, maar bij het opdelven blijkt het evenwel, dat er, welligt door de lang aanhoudende regens, knollen zelfs in de allerlaatste dagen, nog vrij wat meer aardappelknollen zijn aangetast, dan men vroeger meende dat het geval zoude zijn. De hoeveelheid was anders vrij goed. Men schat ze op de zandgronden der Veenkoloniën en van het Oldambt op 250—300 mudden van het bunder, op de zwaardere klei- en zavelgronden echter op niet meer dan 100—150 mudden.

De minst gunstige berigten zijn uit de leemachtige zandgronden van het Gorecht, waar de hoeveelheid wel groot genoeg, maar de knol vrij sterk aangedaan is; zijnde op sommige plaatsen wel een derde of de helft der aardappelen door dit kwaad aangetast, inzonderheid de *ruige witte*.

Knollen en andere *wortelgewassen* staan algemeen vrij goed en beloven eenen middelmatig goeden oogst.

Koolrapen daarentegen minder; doch van dit alles is, wegens de late ontwikkeling, die dit jaar algemeen plaats had, op dit oogenblik nog weinig zekers te zeggen.

Van de *Brabandsche* of *roode klaver* is hier en daar na den winter veel omgeploegd. Het overgeblevene gaf niet veel meer dan twee goede sneden, daar de derde snede te veel van den lang aanhoudenden regen geleden had.

De wasdom van de *witte klaver* en van het *gras* waren goed en dien ten gevolge de *weide* overvloedig. Eene uitzondering maken de lage graslanden in het Westerwoldsche, die op het laatst van Augustus en het begin van September bijna geheel onder water stonden.

Van het *hooi* was de hoeveelheid over het algemeen genoegzaam; zes voeren van 750 Ned. ponden van het bunder; maar dit is niet dan met veel moeite ingezameld wegens het donker en regenachtig weder in den hooitijd, waardoor natuurlijk ook de hoedanigheid van het hooi, dat te lang op het veld bleef liggen, verminderde.

Het *rundvee* bleef gezond, met uitzondering van hier en daar in het Westen en Noorden der provincie voorkomende gevallen van longziekte, die duidelijk aantoonen, hoe zeer er behoefte blijft bestaan aan het allernaauwkeurigste toezigt in dezen. Er is veel vee aangefokt, waartoe men aangemoedigd werd door de hooge prijzen, die voor alle soorten van rundvee besteed werden en die ook in 1856, zonder vermindering, nagenoeg het gansche jaar door aangehouden hebben. Het vee slaagde voorspoedig en leverde genoegzaam zuivel op, dat tot ongekend hooge prijzen, ook in het best van den zomer, verkocht werd.

Paarden zijn gezond geweest en steeds hoog in prijs. De aanfokking daarvan was iets grooter dan in het vorig jaar, zijnde er bij de Commissie voor de Paardenfokkerij van Aug. 1855 tot Aug. 1856 aangegeven 2646 gedekte merriën.

Ten aanzien van de *schapen* zijn mede gunstige berigten. De uitvoer daarvan naar buitenslands duurt voort, alhoewel niet in dezelfde ruime mate als vroeger. Ziekte heerschte nagenoeg niet onder hen. De vette schapen worden tot hooge prijzen opgekocht en de wol tot den prijs van *f* 1—20 het N. pond afgeleverd.

Onder de *varkens* heerschte de ziekte niet zoo algemeen als in het vorig jaar; maar men bleef daarvan echter niet geheel vrij, inzonderheid onder de gemeenten *Eziuge* en *Oldehove*, als ook in eenige deelen van het *Hunsingo*-kwartier. De prijs der varkens en van vleesch en spek is bij voortduring zeer hoog.

De *moesgewassen* hebben zich laat in het voorjaar ontwikkeld, door de toen heerschende droogte en koude; maar hebben overigens in den zomer behoorlijk opgeleverd, met uitzondering der snijboonen, op welke de lang aanhoudende regens niet gunstig werkten.

De *grove kool* (*witte* enz., op het veld aangekweekt) is in den omtrek van *Loppersum* wel geslaagd, doch op het einde van den zomer te snel opgegroeid en daardoor te vroeg rijp geworden. Zij wordt evenwel duur betaald en tegen *f* 475 tot *f* 500 per bunder opgekocht.

Ooft is er zeer weinig. Aalbessen alleen, en hier en daar perziken, waren overvloedig; pruimen matig; maar kersen en de hier meest gewigtige appelen schaarsch en peren bijna in het geheel niet te vinden.

Nopens het nieuw gezaaide, eindelijk, kan men met genoegen in het algemeen goede berigten geven. Het vroegst gezaaide winterkoolzaad staat goed. Veel koolzaad heeft echter, in het noorden der provincie, niet op zijn' hier gewonen stand in de vruchtopvolging, dat is, na roode klaver, kunnen gezaaid worden, omdat er veel klaverland reeds in het voorjaar omgeploegd had moeten worden en toen bezaaid was met boonen of zomergerst. In de tusschenruimten van deze op rijen gezaaide boonen en na de zomergerst is vrij algemeen koolzaad gezaaid, dat thans echter nog zeer klein is. De natheid van den grond is oorzaak, dat ook elders het laatstgezaaide winter-koolzaad hier en daar een ziekelijk aanzien heeft. Overigens is eene zeer groote oppervlakte lands, door het geheele gewest, thans met koolzaad bezaaid.

De jonge *roode* en *witte* klaver zijn wél aan den gang gekomen en beloven reeds nu in het najaar eene goede weide te zullen geven, indien ten minste het weder daartoe droog genoeg blijft.

(*) Het meest algemeen schijnt dit geweest te zijn de *glanskever* (*Nitidula aenea* Fabr.), volgens den hoogl. Cl. Mulder; althans voor die velden, waar bij in de gelegenheid geweest is, dit behoorlijk te onderzoeken.

De laatste oorzaak belemmerde ook zeer de winning van *wit klaverzaad*, dat in vele streken hier anders een belangrijk artikel is.

TELEGRAFISCHE BERIGTEN.

LONDEN, 27 September.

Met de gisteren te Liverpool aangekomene mailboot uit New-York is de tijding ontvangen, dat de gouverneur van Kansas aan het gouvernement der Unie heeft berigt, dat generaal *Smith* met eene voldoende magt aldaar was aangekomen om den opstand te dempen.

PARIJS, 27 September.

De stoomschepen die bestemd zijn voor de expeditie naar Napels wachten te Toulon nog op nadere order om in zee te steken. — Te Malta is een Oostenrijksch eskader gearriveerd.

EFFECTEN-BEURS.

AMSTERDAM, 27 *September*.

NEDERLAND Werk. Schuld	à $2\frac{1}{2}$	pCt.	$61\frac{3}{4}$.
Dito Dito	» 3	»	$72\frac{3}{4}$.
Dito Dito	» 4	»	$92\frac{3}{4}$.
OOSTENRIJK Metalliek	» 5	»	$72\frac{3}{8}$.
Dito 1851 en 1852	» $2\frac{1}{2}$	»	$37\frac{11}{16}$.
Dito Nieuwe Litt. B	» 5	»	$81\frac{3}{4}$.
Dito Nation. Metall	» 5	»	74.
SPANJE Onbep. St.	» $1\frac{1}{4}$	»	$23\frac{7}{16}$.
Dito Binnenl	» 3	»	$37\frac{3}{8}$.
PORTUGAL	» 3	»	$43\frac{1}{4}$.
RUSLAND Obl. *Hope* 1798 en 1816	» 5	»	$101\frac{7}{8}$.
Dito Dito 1828 en 1829	» 5	»	—
Dito bij *Hope*	» 4	»	—
Dito bij *Stieglitz*	» 4	»	$82\frac{3}{4}$.
N. Leening van 1855 bij *Stieglitz*, 5de serie	» 5	»	$91\frac{1}{4}$.
Dito 6de serie	» 5	»	$92\frac{7}{8}$.

De beurs was stijgend door meerdere koopers.

LONDEN, 27 *September*. Consols $93\frac{1}{4}$. De beurs was lager op de lagere koersen uit Duitschland.

ZEETIJDINGEN.

Binnengekomen.

TEXEL 24 Sept., *Hofker* Pegasus, Curaçao.
BROUWERSHAVEN 24 Sept., *Bok* Hoop van Capelle, Tjilatjap.
KONSTANTINOPEL 9 Sept., *Ets* Stad Sluis, Triest; — 10 *Addens* Petronella, Rott.; — 11 *Bakker* Josina Louisa, Amst.; *Rink Fijn* Nijverh., Antw.; *Kuper* Julia Augusta en 12 *Weij* Hilke, v. Taganr. n. Falmouth.
TRIEST 20 Sept., *Nieveen* Antje, Amst.
MALTA 12 Sept., *Kros* Goede Bedoeling, v. Galatz n. Falmouth.
CORFU 14 Sept., *v. d. Wijck* Annechiena, Amst.
PATRAS 11 Sept., *v. d. Valk* California, Cefalonia.
CAGLIARI 13 Sept., *de Boer* Eliza, Rott.
GENUA 19 Sept., *Molenaar* Maria, Antw.
MARSEILLE 21 Sept., *Lutje* Jacoba Christina, Galatz.
LONDEN 22 Sept., *Pott* Broedertrouw, Koningsb.
Bij BEVESIER 19 Sept., *Schaafsma* Antje, v. Harl. n. Fernamb.; *Jaski* Cornelia, v. Amst. n. Bat.; alles wel.
FALMOUTH 22 Sept., *Hazewinkel* Dolphijn, v. Jacmel n. Antw.; — 23 *de Jonge* Petrus Jacobus, n. Genua en *Legger* Courier, n. Lissabon, beide v. Amst.; *van Weerden Poelman* Doethea Christina, v. Ibraïla n. Leith.
LIVERPOOL 21 Sept., *Struyk* Louisa Reeloffiene, v. Smirna.
HAMBURG 23 Sept., *Kramer* Rensina, Amst.; *de Boer* Margarietha Petronella, Kampen.
Op de ELVE 22 Sept., *Schuur* de Hoop, Zwolle; *Mulder* Annech., Leeuw.; *Salomons* Hillechiena, Deventer; *Koopman* Trientje, *Tromp* Tromp en de Ruyter en *Greven* Goede Hoop, Steenwijk.
AARHUUS 17 Sept., *de Groot* Georg, Harlingen.
SWINEMUNDE 22 Sept., *Gerritsma* Jonge Gerrit, Banff.
COLBERG 18 Sept., *v. d. Veen* Goede Hoop, v. Kiel n. Rügenwalde.
PILLAU 22 Sept., *de Vries* Jantina, Kooger-Polder; *Giezen* Diana Nantes.
MEMEL 19 Sept., *Drewes* Twee Gezusters, Gron.; — 20 *Rijf* Halingen en *Brouwer* Elisabeth, Harl.
SANDHAMN 16 Sept., *Meester* Hensina, Malmöe.

Vertrokken.

AMSTERDAM 24 Sept., *Janzen* Factorij, Batavia; *Kruymel* Oud Alblas, Newc.; *Kwint* Jantina, Dantzig; — 25 *de Boer* Cath., Riga.
VLIE 23 Sept., *Ruhaak* de Zeven Sterren, Pernau; *Naatje* Jan Hero, Libau; *Meijer* Maria, Dantzig; *de Haan* Jantje, Bergen.
HAMBURG 23 Sept., *Valomstra* Alida, Koningsb.; *de Haan* Sieverdina, Hammerfeest.
BREMERHAVEN 22 Sept., *Krook* Eensgezindheid, Gron.
KIEL 22 Sept., *de Haan* Aurora, Koningsb.
RENDSBURG 19 Sept., *Duintjer* Catharina en *Kamminga* Eendragt, Wismar; *Veldhuizen* Helena, Stettin; — 26 *Blaak* Jantina, Amst.; *Gort* Wubbina Venema, Antw.; *van Reen* Vereeniging, Wormerveer; *Zoutman* Hendrika, Gron.; — 21 *Scholtens* Hillechina Scholtens, de Oostzee; *Scholtens* Maria, Wijburg; *Kassens* Gustaaf Willem, Stettin.

In lading.

VENETIE 15 Sept., *van Emmen Jr.* Helena Brons, Rott.; *de Haan* Adelaide, Antw. of Amst.

Zeilklaar.

LONDEN 22 Sept., *Bödeker* Loevestein, Bat.; — 23 *Mooi* Geertje, Koningsbergen.
LIVERPOOL 22 Sept., *Herderschee* Amsterdam, Melbourne; *Greefkes* Magdalena, Bat. en Singapore; *Wegener* Gebroeders, Riga.
WIJCK AUF FOHR 22 Sept., *Alberts* Louisa Susanna en *Pauls* Margaretha, Holland.
GOTHENBURG 10 Sept., *Duit* Fennechina, België.

GRONINGEN, 26 Sept. Vertrokken de nieuwgebouwde brik Noordhorn, kapit. *H. van Leeuwen*, v. Noordhorn, met ballast op avontuur.
ZOUTKAMP, 26 Sept. Binnengekomen: *Bakker* Reenna, Newc.
Zeilklaar: *Lever* Professor Kaijser en *Dekker* Lucia Hendrika, avont.

KONSTANTINOPEL, 15 Sept. De Nederlandsche brik Plancius, gevoerd geweest door kapit. *Rotgans*, van Galatz naar Falmouth, is in de Zwarte zee, lek en door het volk verlaten, ontmoet en den 13den dezer alhier door een Engelsch schip binnengebragt.

Gepraaid den 10 Aug., op 13° 20' N.Br., 25° W.L., *Groeneveld* Prinses Amélie, op 15° 7' N.Br., 26° 15' W.L., *van Marion* Honingbij en den 13den, op 14° 19' N.Br., 26° 15' W.L., *Swarts* Sourabaya, alle 3 v. Rott. n. Bat. — Den 14 Sept., op 48° 57' N.Br., 18° 41' W.L., *Allen* Mississippi, v. Rott. n. Boston. — Den 20 Sept., op 47° N.Br., 8° W.L., *Reinink* Harberdina, v. Galatz n. Amst. — Den 21 Sept., N.W. van Lizard, *Mellema* Maasstroom, v. Newc. n. H. Kong.

LAATSTE BERIGTEN.

Binnengekomen.

TEXEL 25 Sept., *Visser* 3 Gebroeders, Londen.
VLIE 24 Sept., *Molenaar* Nepthun, Curaçao; *Bakker* Reena, v. Newc. n. Gron., als bijlegger; *de Weerd* Pieter, Frederikstad.
HELVOET 25 Sept., *Jager* Belina, Londen.
BROUWERSHAVEN 24 Sept., *Wegman* Electra, Bat.
WARNEMUNDE 21 Sept., *de Groot Bakker* Catharina, Antw.
SWINEMUNDE 22 Sept., *Pomper* Fennechina Cath., Wick.
BOLDERAA 18 Sept., *Rosema* Engelina Jantina, Newcastle; — 19 *Tunteler* Christ. Christ., Norrköp.; *Roelfsema* Orion en *Doewes* Tjeska, Amsterdam.
PLYMOUTH 22 Sept., *van Os* Libra, v. Amst. n. Konst.
FALMOUTH 24 Sept., *Wanhaak* Oostzee, Ibraïla.
RAMSGATE 23 Sept., *de Boer* Eensgezindheid, v. Harl. n. Livorno.
CORK 21 Sept., *Klein* Anna en Elisab., Taganrog.
LIVERPOOL 23 Sept., *Schut* Eppo Hendrik, Rio Grande.
WATERFORD 22 Sept., *Kuiper* Johanna, Ibraïla.
NORTH SHIELDS 22 Sept., *Ruiten* Verwachting en *de Boer* Twee Gebroeders, Harlingen.
CADIX 4 Sept., *Potjewijd* Herman Albert, Newcastle.
GIBRALTAR 16 Sept., *v. d. Wijk* Francisca, v. Triest n. Antw.
LISSABON 16 Sept., *Weitinga* Amstel, Amst.; — 17 *Oomkens* Marinus en Geertruida, Newc.; — 18 *Wirtjes* Clasina Aidina, Cardiff; *de Groot* Jacoba Johanna, Queenstown.
PILLAU 23 Sept., *Leeuw* Cornelia en *Scholten* Alida Ikina, Lond.; *Meijer* Wilhelmine en *Bekkering* Gesina, Antw.; *Poppen* Catharina, Bremen; *Tent* Maria, Wismar.

Vertrokken.

AMSTERDAM 25 Sept., *Faber* Willem Eggerts, Napels; — 26 *van der Veer* Wilhelmina Frederika, Suriname; *Visser* Willem Frederik, Petersb.; *Stuitvoet* Margretha, Pernau.
VLIE 23/24 Sept., *Munneke* Baudina, Schotland; *Orsel* Jant. Corn., Stockh.; *de Groot* Geertruida, Memel; *Holstein* Vriendschap, Dantz.; *Dijkstra* Geert. Harm., Lubeck; *de Boer* Willem I, *Smid* Catharina Frederika, *Hoedemaker N.zn.* Onderneming, *Schuring* Antje, *Piebes* Elisabeth, *Schuur* Jonkvr. Elisabeth, *Visser* Vr. Jannetje en *de Jonge* Jonge Douwe, Noorw.; *Freij* Annechiena, avont.
MARSEILLE 18 Sept., *Veldhuis qq.* Monnickendam, Cette.
FALMOUTH 23 Sept., *Hazewinkel* Dolphijn, v. Jacmel n. Antw.
HULL 23 Sept., *v. Veen* Maria Janna Jac. Barend., Aalborg.
RIO-JANEIRO 14 Aug., *de Jonge* Koningin der Nederlanden, v. Callao n. Cowes, na gerepareerd te hebben; — 15 *Oldengaard qq.* Graaf v. Limburg Stirum, Kanaal.
PILLAU 23 Sept., *Meijer* Rolina, Gron.; *Pieper* Auguste Frieder., Holl.; *Koning* de Haven, Stockh.

Zeilklaar.

NEW-CASTLE 22 Sept., *Karsies* Hillechina Wilkens, Triëst; *Borst* Hendrika, Livorno.

SCHEEPSVRACHTEN.

DANTZIG, 18 Sept. Nadat reeds het laatste schip in deze haven bevracht was, heeft de Westewind eindelijk ons circa 70 schepen toegevoerd. Bevracht naar Amsterdam en de Zuiderzee *f* 25, Rotterdam *f* 26 p. last rogge, Antwerpen *f* 29 p. last zaad, Londen 21 sh., Liverpool 24 sh. p. load greenen balken.

RIGA, 18 Sept. Het gebrek aan schepen was in de laatste dagen zeer merkbaar; heden zijn 15 schepen aangekomen. Bevracht naar Amsterdam *f* 32 p. last hennep, *f* 33 p. last tarwe, Antwerpen en Gent *f* 32 en 15 pCt. p. last vlas, Londen 46 sh. p. ton vlas, 3 sh. 3 a 5 d. p. qr. haver.

230ste STAATSLOTERIJ.
Prijzen van *f* 100 en daarboven.

Trekking der Vijfde Klasse.

4de Lijst. No. 16817 *f* 5000; nos. 3441, 15080 en 15973 *f* 1000; no. 3650 *f* 200; nos. 1648, 7067, 7736, 9014, 12259, 13028, 13842, 14614 en 17904 ieder *f* 100.

HANDELSBERIGTEN.

GRAANMARKTEN.

GRONINGEN, 26 *September*.

TARWE.	GERST.	Zw. Voer 40 ℔ *f* 3,80
Oude 70 ℔ *f*	Winter 52 ℔ *f* 5,90	- - 42 - - 4,00
N.Oml.1856 68 - 11,75	- 54 - - 6,40	- - 44 - - 4,40
- - 70 - - 12,50	- 56 - - 6,80	BOONEN.
- - 72 - -	Zomer 54 - -	Paardeb. *f* 6,50, *f* 7,50 a
- Old. 66 - - 10,75	- 56 - -	(*f* 8,50
- - 68 - - 11,50	Knobbe 60 - - 7,20	Gr. Erwt. *f*
- - 70 - - 12,25	- 62 - - 7,60	Graauwe dito *f*
- - - -	HAVER.	
ROGGE.	N. Dikke 36 ℔ *f*	ZADEN, ENZ.
N. Inl. 62 ℔ *f* 7,40	- 38 - -	Old. Koolz. *f* 10, *f* 13, *f* 15
- 64 - - 8,00	- 40 - - 4,05	Oml. dito *f* 10, *f* 12, *f* 14,
- 66 - - 8,60	- 42 - - 4,25	(*f* 15,50,75
- 68 - - 9,20	- 44 - - 4,45	N. Aveelz. *f*
BOEKWEIT.	- 46 - - 4,65	Zomerzaad *f* 9 a *f* 12
N.Gr.Zd. 60 ℔ *f* 6,80	- 48 - - 4,85	G. Mosterdz. *f*
- - 62 - - 7,30	- 50 - - 5,05	Lijnzaad *f*
- - 64 - - 7,80	N.W. Voer 36 - - 3,50	Dederzaad *f* 8,75, *f* 9 a *f* 9,25
- Zw. - 60 - - 6,70	- - 38 - - 3,70	Gr. Gort *f* 10,75 a *f* 11,25,50
- - 62 - - 7,20	- - 40 - - 3,90	Parel dito da 100 ℔ *f*
64 - - 7,70	N. Zw. - 36 - - 3,40	Raapolie per vat *f* 49
- 66 - -	- - 38 - - 3,60	

Oude Tarwe niet in omgegaan; Nieuwe als genoteerd verkocht. — Rogge prijshoudend. — Boekweit wel zoo aangenaam. — Gerst aan pelderijen door schaarschheid hooger verkocht. — Dikke en Zwarte Haver in een doen; Blanke Voer-Haver 20 cent lager verkocht. — Boonen als genoteerd, naar deugd verkocht. — Koolzaad slap met geringen handel. — Gort iets hooger afgaande.

ROTTERDAM, 25 *Sept*. Tarwe: 155 ℔ Witb. Poolsche *f* 520. — Boekweit: 142 ℔ Rijn *f* 270.

LEEUWARDEN, 26 *Sept*. De aanvoeren van alle graansoorten blijven nog steeds gering en voor enkele werden hoogere prijzen besteed. Van Nieuwe Tarwe waren onderscheidene partijtjes ter veil, over het geheel gering van kwaliteit en wak. De beste soorten *f* 14 en de geringere van *f* 11,50 tot *f* 12,50. Nieuwe Roode alleen in ligte soorten aangeboden en van *f* 11 tot *f* 12 verkocht. — Rogge met meer kooplust tot eene kleine verhooging; Nieuwe inl. *f* 8,70 a *f* 9,35; Arch. bij partij *f* 8,65,70 en bij gerijf *f* 8,80,90. — Boekweit minder ter veil en 10 cent hooger met goeden kooplust, Vries. Zand *f* 8 *f* 8,50. — Winter-Gerst tot ruim vorige prijzen met goeden kooplust, puike *f* 6,25,75; ordin. *f* 5,35,85, en Voersoorten *f* 4,75, *f* 5,25. — Nieuwe Haver meer aan en tot verhoogde prijzen met goeden handel, fijne *f* 4,30,40; Voer *f* 3,60, *f* 4,10. — Koolzaad in de puike soorten weinig geveild en veelal op *f* 16 en daarboven gehouden. De geringere soorten vonden betere koopers en werden van *f* 11 tot *f* 14,50 verkocht.

AMSTERDAM, 26 *Sept*. Tarwe tot vorige prijzen aan cons. verkocht: 127 ℔ o. witb. Pools. *f* 530; 128 ℔ o. b. dito *f* 520; 126, 128 ℔ b. dito *f* 470, *f* 485; 126 ℔ Lubecker *f* 445; 124 ℔ Rijn *f* 415; 127 ℔ Ibraila *f* 345; 158 ℔ nieuwe Bovenl. Rijs *f* 435. — Rogge tot ca. vorige prijzen met minder handel: 118 ℔ Stockh. *f* 260; 121 ℔ Pommer *f* 270; 118 ℔ ger. dito *f* 250; 118, 120 ℔ Arch. *f* 254, *f* 260 bij gerijven; 117 ℔ dito *f* 247 aan de Zaan, bij partij. — Gerst in een doen: 99 ℔ Vries. Winter *f* 212. — Boekweit slap: 117 ℔ Nijkerker *f* 272.

Koolzaad traag in een doen: Kromhorn $80\frac{1}{2}$ p. vl.; Holst. 74 p. vl.; op 9 vat in Sept. en Oct. 87 p. vl.; Nov. $87\frac{1}{2}$ p. vl. — Lijnzaad in een doen: 108, 109 ℔ Petersb. *f* 335; 104, 105, 106, 107 ℔ Arch. *f* 315, *f* 320. In veiling: 108 ℔ besch. Riga *f* 9; 98, 100 ℔ dito *f* $8\frac{1}{8}$, *f* $8\frac{3}{8}$ per mud. — Raapolie dadelijk in een doen, op levering iets williger: op 6/w. *f* 51,50; vlieg. *f* 50; Oct. *f* 49,75 a *f* 50; Nov. *f* 49,50—*f* 49,50 a *f* 49,75; Dec. *f* 49,25—*f* 49,25 a *f* 49,50. — Lijnolie dadelijk en op levering in een doen: op 6/w. *f* 41; vlieg. *f* 39,75 a *f* 40; Nov. *f* 37,75 a *f* 38. — Hennepolie op 6/w. *f* 46,25; vlieg. *f* 45.

LONDEN, 24 *Sept*. Er was heden niet vele koopers ter graanmarkt en de handel was zoo onbeduidend, dat de waarde van elk artikel nominaal dezelfde als l.l. Maandag wordt genoteerd.

Van den 26*sten*. Tarwe bij weinig handel onveranderd. Haver schaarsch.

VEEMARKTEN.

GRONINGEN, 26 *Sept*. Daar er heden morgen reeds vroeg veel regen was gevallen en het bijna onafgebroken heeft door geregend, was de markt schaarsch voorzien; de handel bestond bijna enkel in varkens, welke vlug zijn verkocht van *f* 14 tot *f* 38.

WINSCHOTEN, 25 *Sept*. Op de markt heden alhier gehouden, was de aanvoer van vee ruim, doch de handel lusteloos, zoodat er veel onverkocht is teruggevoerd; vroegmelkte koeijen van *f* 100 tot *f* 160; melkkoeijen van *f* 100 tot *f* 110, vetten 20 a 23 cent de 5 ons; paarden weinig ter markt gebragt.

ODOORN, 25 *Sept*. Niettegenstaande het heden morgen aanhoudend regende, vond onze najaarsmarkt toch boven verwachting vele bezoekers. — Runderen, varkens en schapen werden tegen hooge prijzen afgezet, en alhoewel er ontzaggelijk vele schapen en varkens waren aangevoerd, bleef de handel daarin levendig, uitgezonderd de vette schapen, die weinig koopers vonden en meerendeels onverkocht bleven.

EFFECTEN-BEURS.

AMSTERDAM, 26 *September*.

NEDERL., Werk. Schuld $2\frac{1}{2}$ pCt. $61\frac{1}{4}$, $61\frac{7}{16}$, $61\frac{1}{8}$; Dito Dito 3 pCt. $72\frac{1}{4}$, $72\frac{3}{8}$, $72\frac{1}{4}$; Dito Dito 4 pCt. $92\frac{1}{8}$, $92\frac{1}{4}$,

92⅝ — SPANJE, Onb. Stukk. 1¼ pCt. 23, 23⅛, 23$\frac{3}{16}$; Dito Binnenl. a 6/m. 3 pCt. 37⅜, 37⅛, 37$\frac{7}{16}$; Amort. Schuld 6$\frac{7}{8}$. — PORTUGAL, te Londen 3 pCt. 42⅜, 42¼, 42¼ — RUSLAND, Oblig. *Hope en Co.* 1798 en 1816 5 pCt. 101, 101½; Dito Dito 1828 en 1829 5 pCt. 100⅞, 101; Cert. bij *Stieglitz en Co.*, 5de Serie 4 pCt. 80⅛, 80⅞; Dito van Inschr. in Assign. 6 pCt. 61¼. — POLEN, Certific. 4 pCt. 76¾.

OOSTENRIJK, Metallieken 5 pCt. 71½, 72, 71$\frac{9}{16}$; Dito Nation. 5 pCt. 72$\frac{13}{16}$, 74½, 73½; Dito Nieuwe 1847 2½ pCt. 37½, 37$\frac{5}{16}$; Dito 1851 en 1852 2½ pCt. 37½, 37$\frac{5}{16}$; Dito Nieuwe en Dito 1854 5 pCt. 80⅞, 81, 80⅞; Mexik. 20$\frac{11}{16}$, ¾; Dito Onb. 20$\frac{11}{16}$, ¾; Gren. 20$\frac{1}{16}$, ⅛, ⅛; Dito Onb. 20$\frac{1}{16}$, ⅛, ⅛; Dito Uitg. 6⅞, $\frac{15}{16}$; Ecuador 13⅞; Landwarr. 4⅞; Venez. 29⅛; Dito Onb. 28⅞; Dito Uitgest. 12⅞, 13; Phil. L. N. 85⅛; 5 pCt. Russen bij *Stieglitz* 5de Serie 90⅜, ¾; Dito 6de Serie 91⅞, 92¼, 92.

De voortdurende achteruitgang der Oostenr. fondsen heeft heden op nieuw zeer nadeelig op alle fondssoorten gewerkt. In Oostenr. en Russ. 5 pCts. bij *Stieglitz*, was voornamelijk de omzet zeer levendig. — Voor geld op Beleening en Prolongatie is heden ½ pCt. hooger besteed, doch het was gemakkelijk te verkrijgen.

Spaansche Cred. *f* 65½, *f* 62, *f* 64; Aand. Beijersche Spoorw. *f* 32½, *f* 32; Aand. Paleis Volksvlijt 96.

Koers van het Geld: Beleen. 5; Prolong. 5½; Disc. 4½ pCt.

Laatste prijzen te 5 uur: Integralen 61$\frac{5}{16}$ a ⅜; Spaansche 1¼ pCt. 23⅝; Binnenl. 3 pCt. 37¼; Metall. 5 pCt. 71$\frac{9}{16}$.

ADVERTENTIEN.

HUWELIJKS-, GEBOORTE- EN STERFBERIGTEN.

*** Getrouwd:
C. RÖMELINGH,
Weduwnaar van J. A. NIEUWVEEN,
met
W. M. GEERTSEMA VAN SJALLEMA.
WESTERBROEK, 24 September 1856.

*** Bevallen van een' *ZOON* W. C. DEELMAN—SCHENKEL.
GRONINGEN, 23 September 1856.

*** Bevallen van eene *DOCHTER* M. J. CLEVERINGA—MEES.
APPINGEDAM, 23 September 1856.

*** Heden beviel zeer voorspoedig van eene DOCHTER H. B. KONING, geliefde Echtgenoot van
Mr. F. ROESSINGH.
VLAGTWEDDE, 25 September 1856.

*** GRONINGEN, 26 September 1856. Bevallen van eenen ZOON JANTJE REITSMA, geliefde Echtgenoot van
J. BARLINCKHOFF, *Deuro.*

*** Heden overleed, aan eene slepende ziekte, tot droefheid harer Familie en Vrienden, Mejufvr. ANNA VAN DIJK, Wedw. JOHs. REIJENGA, in den ouderdom van bijna 38 jaren.
GRONINGEN, 25 September 1856.

*** GRONINGEN, 26 September 1856. Heden overleed, in den ouderdom van 14 maanden, ons eenigst Zoontje JOHANNES HENDERIEKES.
W. KOETS.
C. C. CREEMER.

Posterijen.

De DIRECTEUR van het GRENS-POSTKANTOOR ***Winschoten*** brengt ter kennis van de belanghebbenden, dat, te beginnen met den **Eersten October** aanstaande, een **TWEEDE POSTRID** tusschen ***WINSCHOTEN*** en ***WEENER*** zal geopend worden voor de BRIEFWISSELING voor ***Hannover***, bepaaldelijk ***Oost-friesland***, benevens voor ***Bremen*** en ***Hamburg***; zijnde deze Expeditie bepaald: VERTREK van *Winschoten* te **12** uur 's middags en AANKOMST te **9** uur des avonds.

Nog zal met **dien dag** een **BODELOOP** in werking worden gesteld van ***Winschoten*** op ***Vriescheloo***, DAGELIJKS, behalve ZONDAGS. AANKOMST te *Winschoten* **10** uur 's morgens, en VERTREK **12** uur 's middags. De laatste ligting der **BUS** voor deze Expeditiën **11** uur **45** minuten.

De Directeur voornoemd:
M. J. VINCKERS.

Te *Groningen*, bij de Erven C. M. VAN BOLHUIS HOITSEMA.

BIJBLAD No. 18.

Behoort bij de Groninger Courant van 28 September 1856, no. 117.

VERSLAG

VAN DE HANDELINGEN DER STATEN GENERAAL.

Tweede Kamer der Staten Generaal.

Zitting van Woensdag den 24sten September.

Deze zitting wordt door 67 leden (zijnde alleen de heer *Duymaer van Twist* afwezig) en al de ministers bijgewoond.

Aan de orde zijn de beraadslagingen over het ontwerp adres van antwoord op de troonrede en wel vooreerst over de algemeene strekking.

De heer *Bieruma Oosting* zegt, dat het werk der commissie op hem geen gunstigen indruk heeft uitgeoefend. Zijn indruk is, dat dit adres getuigt van vooringenomenheid tegen het ministerie; hij vindt dit onbillijk, ongegrond, niet overeenkomstig de belangen des vaderlands. Hij wil niet medewerken om een votum van wantrouwen tegen dit ministerie uit te brengen. Hij treedt niet op, als verdediger van hetzelve. Hij wil neutraliteit, des noods eene gewapende neutraliteit, ten opzigte van het ministerie. Waarop grondt zich de vooringenomenheid tegen hetzelve? Welke voordragten of woorden van het ministerie zijn vernomen, die een votum van wantrouwen wettigen?

Wat zal er het gevolg van zijn? Zal eene verandering van ministerie of eene ontbinding der Kamer tot voordeel van Nederland strekken? Geeft dit niet tot nadeelige schokken aanleiding? De laatste maanden hebben bewezen, hoe vele zaken onafgedaan zijn gebleven, hoeveel tijd is verloren gegaan door eene verandering van bestuur; z.i., heeft het volk regt meer te vragen dan gedurig twisten over beginselen, en de Kamer zelve behoort daartoe geene aanleiding te geven.

De heer *de Brauw* is ook tegen de strekking van het adres; hij gaat verder dan de vorige spr., hij vindt er een toon in, dien het voorzigtiger is niet uit te drukken. Hij vindt er in meer de taal eener vertegenwoordiging, die in eene republiek tot den president spreekt, dan wel die van eene vertegenwoordiging die tot den Koning spreekt. In de troonrede wordt gesproken van de liefde des volks, voor den Koning en zijn huis, nu onlangs weder ondervonden. In het eerste concept van het adres was dit geheel met stilzwijgen voorbijgegaan en eerst later is daarop eenig antwoord gebragt.

Spr. vindt dat een koude toon heerscht tegenover de uitdrukking, die in de troonrede voorkomt. Hij heeft ook in het adres gevonden vooringenomenheid tegen het kabinet, ja wantrouwen voor er nog eenige daad gekend werd. En zonder dat ook hij zich nu reeds als verdediger van hetzelve wil opwerpen, wil hij ook geen wantrouwen doen blijken, dat nog niet gebleken is verdiend te zijn. Het zou hem leed doen, dat zoodanig adres van deze Vergadering zou uitgaan.

De heer *de Kempenaer* is ook tegen de algemeene strekking van het ontwerp-adres. Men moet in het oog houden, dat hier de geheele Kamer spreekt en wel tot den Koning, tot den constitutionelen Koning. Het is Z. M. zelf, die in deze Kamer gesproken heeft. Spr. weet, dat de ministers verantwoordelijk zijn voor de woorden en denkbeelden, in de troonrede voorkomende: maar dit neemt niet weg, dat het hier de daad van den Koning is, en dat moet men wel in het oog houden. Spr. vindt het antwoord ongrondwettig en onvoegzaam: *ongrondwettig*, omdat men de mededeelingen en ontwerpen die in § 3 en 4 verlangd worden, wel van de ministers, maar niet van den constitutionelen Koning kan vragen; *onvoegzaam*, wegens de verwijzing in § 6 naar het verslag der Kamer over het ontwerp nopens het lager onderwijs, en wegens het zeggen: »door de geheel onverwachte sluiting der vorige zitting" enz.

De heer *van Deinse* zegt, dat het ontwerp-adres zijne goedkeuring niet zal wegdragen, omdat het alle hartelijke welwillendheid en vertrouwen mist; het is, om er niets meer van te zeggen: koud, wantrouwend. Spr. wijst alleen op de zinsnede in § 6 voorkomende, over het onderwerp van het lager onderwijs. Spr. vraagt of dat antwoord gepast, voegzaam en welwillend is op de zinsnede deswege in de troonrede.

De heer *Schimmelpenninck van der Oije* kan zich ook niet vereenigen met de algemeene strekking van het adres; er komen wel in de troonrede zinsneden voor, waartegen ook hij bedenking heeft, maar hij wil daarom nog niet den toon als die in het adres. Spr. heeft de aftreding van het vorig ministerie betreurd en hij brengt hulde aan de afgetreden ministers; maar hij wil ook tegenover dit ministerie toepassen het: Wacht op onze daden. Hij wenschte te vernemen, of er, wat de beginselen betreft, zooveel verschil tusschen de vorige en de tegenwoordige ministers bestaat, dan of het alleen eene vergadering van personen is.

De *Minister van Justitie* is bereid om aan het verlangen van den vorigen spr. te voldoen, om eenige inlichtingen te geven nopens de aftreding van het vorige en de optreding van het tegenwoordig kabinet, en tevens nopens het politiek stelsel van het tegenwoordig ministerie. Wat het eerste punt aangaat, zou de Regering zich kunnen verschansen achter het koninklijk prerogatief, en alzoo zeggen, dat de Koning van zijn prerogatief gebruik gemaakt heeft. Maar de Regering is te zeer geneigd om in goede verstandhouding met de Kamer te leven, en zij weet ook, dat de Kamer het kon. prerogatief eerbiedigt, zoodat zij niet nalaten wil de gevraagde inlichting te geven. Bovendien, het ministerie eerbiedigt evenzeer het regt der Kamer, om naar parlementaire gebruiken, eenige inlichtingen te vragen en te ontvangen.

Zijne mededeelingen komen hierop neder. De afgetreden minister van buitenlandsche zaken had reeds in het vorige jaar den wensch geuit, om uit het ministerie te treden. Hij heeft dien wensch, na de sluiting van den vrede, bij herhaling kenbaar gemaakt. Dat verzoek werd in handen gesteld van den raad van ministers, die geadviseerd heeft om het gevraagde ontslag, dat op geheel personele redenen gegrond was, toe te staan. De raad van ministers heeft echter van die gelegenheid gebruik gemaakt om, zoo Z. M. meende dat daardoor de aftreding van het ministerie noodig mogt worden, de ministeriële portefeuillles ter beschikking van den Koning te stellen. In dien tijd ontstond de vraag, welke houding door de Regering zou worden aangenomen ten aanzien van het vraagstuk van het onderwijs, omdat Z. M. levendig getroffen was over de bezwaren, die door velen tegen de voorgenomene regeling van het onderwijs waren ingebragt, en omdat Z. M. bij herhaling had te kennen gegeven, dat, al werd de aanhangige wet ook door de Kamers aangenomen, Z. M. zwarigheid zou moeten maken daaraan zijne koninklijke sanctie te geven.

Z. M. heeft dan ook, in tegenwoordigheid van de ministers van binnenlandsche zaken en van justitie, den wensch geuit, dat een middel gezocht worde, om die gewigtige zaak in dier voege te regelen, dat niemands geweten worde gekwetst, zonder af te wijken van het beginsel der gemengde school, waaraan sedert 1806 de natie gehecht is. Op Zaturdag den 14den Junij j.l. werd hij, minister, bij Z. M. ontboden en heeft HD. goedgevonden den bedoelden wensch te herhalen en dien duidelijk uit te drukken en hem den last op te dragen een nieuw ministerie te vormen, dat gezind zou zijn aan 's Konings wensch te gemoet te komen, om de bestaande bezwaren van velen, zooveel mogelijk, te bevredigen en naar middelen, daartoe strekkende, om te zien.

Hij heeft gemeend zich aan het vertrouwen des Konings niet te mogen onttrekken en, eene vereerende taak op zich te nemen, die ten oogmerk had aan Z. M. innigen wensch te voldoen. Hij zal niet treden in eene ontwikkeling van de moeijelijkheden, welke hij bij de vervulling van die taak heeft ondervonden. Zoo hij iemand iets kwaads wilde of had toe te wenschen, hij zou moeten verlangen dat hem zoodanige last werd opgedragen. De tegenwoordige raadslieden der Kroon hebben zich bereid verklaard mede te werken te onderzoeken, of het mogelijk zijn zal den wensch des Konings te verwezenlijken; en die mogelijkheid wordt geacht aanwezig te zijn.

Wat nu aangaat de politieke rigting van het kabinet, deze moet geheel in verband beschouwd worden met den wensch des Konings. Dit kabinet behoort, krachtens zijn oorsprong, te volgen eene lijn van verzoenende staatkunde; niet in den zin van transactie en accomodatie, maar in den geest van eene staatkunde, die tracht wonden te heelen, redenen van tweespalt op te heffen. Het wil dat doel bereiken door de feiten aan te nemen, zooals die aanwezig zijn. Die politiek kan krachtig zijn door de erkenning van ware bestaande toestanden. Het kabinet verlangt dus niet te zijn exclusief, want juist het exclusivismus zou in strijd zijn met het stelsel van verzoening. Het beoogt geen aansluiting aan politieke partijen, maar het wil zich zelf boven de partijen stellen. Het wenscht allen te doen zamenwerken in het goede en ware, om alzoo het ware heil van het Vaderland te bevorderen. Die politiek kan dus niet zijn reactionnair; zij zou dan strijden met eigen beginselen, met eigen oorsprong, die gegrondvest is op de erkenning van de bestaande toestanden. Het kabinet kan niet meer terug wenschen wat actuëel niet meer bestaat of bestaan kan.

Hij heeft alzoo de rigting gekenmerkt, die het ministerie wenscht te volgen. In hoeverre het op de ondersteuning der Kamers zal mogen rekenen, zal later moeten blijken. Hij weet het, woorden van menschen worden niet genoegzaam geacht om wantrouwen weg te nemen.

Dit ministerie, moet hij toch zeggen, is zoo ver verwijderd van de ontwerpen, die men vooronderstelt, dat juist de groote gehechtheid aan onze grondwettige instellingen, juist de groote eerbied, dien het daarvoor heeft, het heeft doen onthouden om daarvan in openbare stukken te doen blijken. Als door mannen van eer de eed wordt afgelegd van de Grondwet te zullen handhaven, dan mag men in Nederland aan dien eed geloof hechten, zonder dat het noodig zij, dien telkens in openbare stukken te herhalen. Hij verklaart, dat er bij dit kabinet geen gedachte bestaat om een haarbreed van de Grondwet af te wijken.

Nadat de heer *Schimmelpenninck van der Oije* den minister heeft bedankt voor de gedane mededeelingen, voert de heer *van Zuylen van Nijevelt* ter verdediging van het ontwerp het woord. De redenen, welke de commissie hebben bewogen, om het adres zóó op te stellen, liggen in den politieken toestand des vaderlands. Hij wil dit meer preciseren door een' terugblik op het gebeurde in de jongste maanden. De optreding van een nieuw ministerie is op zich self een feit van meer gewonen, dagelijkschen aard, maar in verband tot de omstandigheden heeft het eene diepe beteekenis.

Hij zal niet optreden als de lofredenaar of de bewonderaar van het afgetreden ministerie; hij is dikwijls in de noodzakelijkheid geweest, het te bestrijden, maar men moet billijk zijn. Dat ministerie had met fellen strijd te worstelen; uit eene volksbeweging ontsproten, heeft het zich spoedig aan dien indruk onttrokken en niet willen toegeven aan den brutalen aandrang van velen tot een' *coup d'état;* het heeft geen voet willen geven aan den invloed van de kerk op het gebied van den staat, en op één punt was er volkomene homogeniteit met de meerderheid der Kamer, namelijk de in hoofdbeginselen der wet op het lager onderwijs. En wat gebeurde er meer? De verkiezingen versterkten de meerderheid in dien geest, en naauwelijks zijn de verkiezingen afgeloopen, of er komt een ministerie in den geest der *minderheid.* Die tegenstand was vreemd en anormaal. De indruk over het gebeurde was dan ook diep, en er ging één kreet van verbazing op; er ging, zoo als het laatst te regt genoemd is, eene koude rilling over het land. Men was niet vergeten, hoe in den laatsten tijd eene felle oppositie tegen het vorige bewind gevoerd was door een deel van hen, die het vroeger ondersteund hadden, die strijd riepen, waar het ministerie wilde apaiseren.

Eene nieuwe teleurstelling was het, dat het nieuwe ministerie weinig begeerte scheen te koesteren, om met de Kamer kennis te maken; te midden der ophooping van werkzaamheden, lokte het de sluiting uit, zonder dat de vergadering iets vernomen heeft over de inzigten der ministers, anders dan dat zij in het hoofdpunt lijnregt tegen het gevoelen der meerderheid overstonden.

Wat zag men verder gebeuren? Er verliepen drie maanden; daar verschenen rapporten, circulaires, benoeming van commissiën, en zoo naderde de tijd der opening van de tegenwoordige zitting. In de troonrede komt niets voor omtrent de verandering van ministerie, maar zij liet in het midden de bedoeling van hetzelve omtrent het onderwijs; het petitionnement wordt vermeld, en wordt gewezen op de ondersteuning, die verwacht wordt van de zijde des volks en zijne vertegenwoordiging, in al wat goed en regt is. De opvatting kan hier zijn: er is hier verschil over een onderwerp tusschen de Regering en de Kamer, maar boven de Kamer staat het volk; moet nu de Kamer zwichten op kans, door het volk gedesavoueerd te worden?

De groote vraag is: moet de Kamer zwichten? De commissie heeft gemeend, dat hier geene aarzeling te pas komt en dat op één punt de Kamer verpligt was, uit hoofde harer antecedenten, een ernstig, bezadigd, maar krachtig antwoord te geven. Dit is de regtvaardiging van het standpunt der commissie.

En hoe heeft zij zich van hare taak gekweten? De commissie was van oordeel, dat de troonrede het manifest is der regering, en dat dus het antwoord ook alleen de regering kan bereiken niet den Koning Men heeft het antwoord genoemd oneerbiedig, koud, argwanend; men heeft gesproken van wantrouwen, onvoegzaamheid, die het zouden kenschetsen; maar men heeft dat niet bewezen.

En indien het waar ware, zou daarvoor dan niet eenige grond zijn? Hij wil er op wijzen, dat het ministerie heeft onvoorzigtige vrienden, die sedert lang er op hebben aangedrongen, dat het bewind verlost mogt raken van »heillooze instellingen" dat »de laatste sporen van de grondwetsherziening mogten worden uitgewischt," dat »een einde mogt komen aan het gepraat in de Staten Generaal." Spr. beweert niet, dat de ministers eenige sympathie voor dergelijke ontboezemingen gevoelen, maar hij acht het toch een opmerkelijk verschijnsel, dat juist die partij den juichtoon aanheft over de optreding van dit bewind.

Hij erkent ten slotte, dat hetgeen door den minister van justitie zoo even gezegd is, grond tot geruststelling kan aanbieden, ook dan, wanneer nog niet alles opgelost is wat aan wantrouwen voedsel gaf.

De algemeene strekking van het ontwerp-adres wordt daarna in stemming gebragt en aangenomen met 47 tegen 20 stemmen. (*Voor:* de heeren *van Akerlaken, Hoynck van Papendrecht, van der Veen, Wijbenga, de Poorter, Wintgens, Sloet tot Oldhuis, ter Bruggen Hugenholtz, Jespers, Westerhoff, Taets van Amerongen, Blaupot ten Cate, Reinders, van Bosse, Beens, Zijlker, Meylink, van Eck, Godefroi, de Lom de Berg, L. D. Storm, Bots, van der Poel, Luyben, Dommer van Poldersveldt, Anemaet, Dirks, Slicher van Domburg, Strens, Rochussen, Dullert, Wintershoven, Hengst, Thorbecke, van Nispen van Sevenaer, van der Linden, Sander, Nolthenius, Meeussen, Bosscha, Gevers Deynoot, Vegelin van Claerbergen, van Hoëvell, de Limpens, van Zuylen van Nyevelt, Heemskerk* en de voorzitter (*van Goltstein.*

Tegen: de heeren *Hoekwater, de Kempenaer, Mackay, Bieruma Oosting, van Rappard, van Deinse, Kien, van, Reede van Oudtshoorn, Stolte, Groen van Prinsterer, Schimmelpenninck van der Oye, van Frank, Elout van Soeterwoude, van Heiden Reinestein, Baud, van Foreest, Hoffmann, van Lynden, de Brauw* en *Delprat.*)

Daarop worden de discussiën geopend over paragraaf 1. De heer *Rochussen* wenscht, gedachtig dat het adres van onvoegzaamheid en oneerbiedigheid is beschuldigd, dat in den aanhef eene nieuwe zinsnede worde ingevoegd, luidende.:

»De Tweede Kamer der Staten Generaal, hoogelijk waarderende het haar geschonken voorregt, dat Uwe Majesteit in persoon de zitting der Staten Generaal is komen openen, acht zich gelukkig aan Uwe Majesteit de betuiging te kunnen ontboezemen van de liefde en de gehechtheid, welke zij voor Uwe Majesteit en Hds. Huis koestert."

Dit amendement wordt aangenomen, met 59 tegen 9 stemmen; welke laatste werden uitgebragt door de heeren *Hoekwater, Taets van Amerongen, Blaupot ten Cate, Reinders, Zijlker, Schimmelpennick van der Oije, Storm, Anemaet* en *Slicher.*

Paragraaf 2 komt nu in behandeling. De heer *van Hoëvell* vraagt inlichting omtrent de circulaire, welke van den nieuwen minister van marine is uitgegaan en hoe de insubordinatie, waarvan daarin gesproken wordt, is overeen te brengen met deze paragraaf der troonrede waarin gezegd wordt dat de zee- en landmagt met eere aan hare roeping voldoet

De *minister van marine* zegt, dat hij heeft gemeend door de bedoelde circulaire aan zijn pligt te voldoen; hij is afgegaan op het gevoelen van hoofd-officieren, die de circulaire noodig achtten; niet dat er algemeene insubordinatie heerscht, maar zij is een tijdelijk verschijnsel in de laatste jaren bij enkelen; zulks is geene ongewone zaak en hij verwijst diensaangaande op hetgene bij de optreding van den heer *Rijk* als minister is voorgevallen.

Verder wijst de minister op de gewigtige roeping van het Oost-Indisch eskader, dat met eere aan zijne roeping voldoet.

De heer *ter Bruggen Hugenholtz* betreurt het, dat de circulaire in het recueil der scheepsorders is opgenomen, en verwijst naar de bepalingen van het strafwetboek tegen de insubordinatie voor het geval dat zich iets zoodanigs vertoont. Naar zijne meening bestaat er minder insubordinatie, dan wel gebrek aan ambitie, als gevolg dat niet altijd strikte regtvaardigheid in het oog gehouden wordt.

De paragraaf wordt daarop goedgekeurd met 61 tegen 6 stemmen. (*Tegen:* de heeren *Taets van Amerongen, Bieruma Oosting, Kien, van Heiden Reinestein, Baud* en *van Lijnden.*)

Paragraaf 3. (Koloniën). De heer *de Kempenaer* stelt voor de laatste zinsnede weg te laten, waarbij wordt gezegd dat het der Kamer aangenaam zal zijn mededeeling te erlangen, van de maatregelen, genomen om den tegenwoordigen toestand der slaven te verbeteren.

De heer *van Zuylen van Nyevelt* zegt, dat de commissie zich eenparig tegen het amendement verklaart.

Het amendement van den heer *de Kempenaer* wordt nu verworpen met 54 tegen 13 stemmen. (*Voor:* de heeren *Wijbenga, de Kempenaer, Taets van Amerongen, van Rappard, van Deinse, Stolte, Schimmelpenninck van der Oye, Baud, van Foreest, Hoffmann, de Brauw, Delprat* en de voorzitter.) — § 3 wordt daarna onveranderd goedgekeurd.

Paragraaf 4 (*betrekking met Japan*) wordt zonder discussie met algemeene stemmen aangenomen.

Paragraaf 5 (*inwendige toestand*) wordt mede zonder discussie aangenomen met 44 tegen 22 stemmen. (*Tegen:* de heeren *Wintgens, de Kempenaer, Taets van Amerongen, Bieruma Oosting, van Rappard, Kien, van Reede van Oudtshoorn, Godefroi, Stolte, Schimmelpenninck van der Oye, van Franck, Elout van Soeterwoude, van der Poel, van Heiden Reinestein, Baud, van Foreest, Hoffmann, Rochussen, van Lynden, de Brauw, Sander* en *Nolthenius.*)

Daarna worden de beraadslagingen goopend over paragraaf 6, waarop de heer *Groen van Prinsterer* eene wijziging voorstelt, welke morgen in behandeling zullen komen.

Zitting van Donderdag den 25sten September.

Ook deze zitting wordt wederom door 67 leden en al de ministers bijgewoond.

De beraadslagingen over het ontwerp-adres, in antwoord op de troonrede, worden voortgezet en wel over § 6, luidende:

» Door U. M. wordt ons het uitzigt geopend op de voordragt van verschillende wets-ontwerpen van het uiterste gewigt, tot welker naauwgezet onderzoek wij ons gaarne bereid verklaren. Daaronder is er een, dat op het lager onderwijs, waarvan de indiening, naar onze overtuiging, thans geen verder uitstel gedoogt. Het gevoelen der Kamer over dit gewigtig onderwerp is bekend. Het staat uitgedrukt in het verslag omtrent overweging van het vroeger ingediend wets-ontwerp, hetwelk door de geheel onverwachte sluiting der vorige zitting, met vele andere, onafgedaan gebleven is. Wij zijn met U. M. overtuigd dat al wat tot het gebied des gewetens behoort, ongeschonden moet blijven, en meenen dat dit doel kan worden bereikt door stipte inachtneming van de voorschriften der Grondwet, die, door gelijkstelling der gezindheden en door de uitdrukkelijke bepaling dat bij de inrigting van het openbaar onderwijs ieders godsdienstige begrippen moeten worden geëerbiedigd, elk denkbeeld van gewetensdwang ten eenen male afsnijdt."

De heer *Groen van Prinsterer* heeft in plaats daarvan deze lezing voorgesteld:

» Ook bij het uitzigt op de voordragt van velerlei belangrijke wetten, mogen wij niet ontveinzen dat de regeling van het lager onderwijs thans in de hoofdtrekken geen langdurig uitstel gedoogt. Wij waarderen U. M. bezorgdheid voor het regt en de gewetensvrijheid van allen, en zijn gaarne bereid elk voorstel te onderzoeken waardoor U. M. Regering meent, dat, getrouwe naleving der Grondwet met de behoefte van eene grootendeels Christelijke bevolking in overeenstemming kan worden gebragt."

De *minister van binnenlandsche zaken* wenscht, voor den aanvang der beraadslagingen over § 6, enkele woorden tot opheldering te zeggen. Welligt zal hij daartoe later geen gelegenheid hebben, omdat hij zich gaarne zoo weinig mogelijk in de discussiën wenscht te mengen. In § 6 komt eene uitdrukking voor die, naar zijne meening, moet worden toegeschreven aan de vrees dat de Regering de indiening van het wets-ontwerp nopens het lager onderwijs, zou willen vertragen. Die uitdrukking ligt misschien niet zoo scherp in het gesprokene door den president der commissie, maar ligt er toch genoegzaam in opgesloten. Maar in het amendement van den heer *Groen*, komt eene uitdrukking voor, die welligt aan hetzelfde denkbeeld kan worden toegeschreven.

Het is daarom, dat z. exc. reeds in den aanvang gemeend heeft het woord te moeten opnemen, ten einde te kennen te geven, dat in de troonrede volstrekt niet blijkt het voornemen der Regering, om de indiening van dat wets-ontwerp uit te stellen. *Integendeel geeft hij de bepaalde toezegging, dat die indiening nog in deze zitting zal plaats hebben.* De Regering is ten stelligste overtuigd van de noodzakelijkheid om aan het voorschrift der Grondwet gevolg te geven, zoodat men vertrouwen mag, dat de regeling van het onderwijs eerlang tot uitvoering zal zijn gekomen. De Regering zal ook niets meer ter harte nemen dan dit onderwerp, overtuigd als zij is, dat deze belangrijke aangelegenheid, na eene zoo lange vertraging, geen verder uitstel gedoogt.

Thans vat de heer *Groen van Prinsterer* het woord op, en zegt, dat hij in de eerste plaats wenscht de §. te bestrijden, om daarna een enkel woord te spreken tot verdediging van zijn amendement. Zijn aanval is vooral op een hoofdpunt gerigt: het beroep op het voorloopig verslag, waarbij de gemengde school tot regel is gesteld. Dit is de levensvraag van het oogenblik, zoowel voor de Kamer als voor het ministerie, omdat dat denkbeeld, hetwelk hij hoogst gevaarlijk acht, lijnregt strijdig is met den oorsprong van het kabinet. Op dien voet, op die voorwaarde, is geen politiek van verzoening denkbaar. Hij acht zich niet geroepen om het ministerie te verdedigen, maar acht zich bepaald geroepen om op te komen voor de getrouwheid van zijn Vorst, die een open hart zoo ruim toonde voor de gemoedsbezwaren van zoovelen, waar die mogten worden miskend.

Hij ziet in de voorgestelde zinsnede eene tegenstelling van het verlangen des Konings, die een nader onderzoek wil; hij acht dit eene terzijdestelling van alle constitutionele vormen. Spreker gaat thans over tot de ontwikkeling van de volgende drie stellingen: 1) De hoofdgedachte, het systeem van de Tweede Kamer of hare meerderheid, indien het werkelijk haar systeem is, is heilloos; — 2) de Koning verdient lof en dank, omdat hij zich vooralsnog tegen de verwezenlijking dier hoofdgedachte heeft verzet; — 3) de Koning rekent teregt op de ondersteuning van zijn Volk.

Ad 1m. De hoofdgedachte van het verslag, zegt hij, is heilloos, omdat zij bevat terzijdestelling van het Christelijk beginsel; hij betwijfelt zeer of de Kamer van 1853 die heeft begeerd. In het verslag van 1855 heeft de meerderheid der Kamer zich stellig tegen dat denkbeeld verklaard.

Die hoofdgedachte is verder heilloos, omdat zij vormt eene godsdienstlooze school, want de Bijbel wordt geweerd.

Zij strijdt ten derde tegen de Grondwet. Hij vraagt of iemand in 1848 eene adhaesie zou hebben geschonken aan een Grondwetsartikel, waarbij de terzijdestelling van het Christelijk beginsel werd voorgespiegeld?

In de vierde plaats is die hoofdgedachte heilloos, omdat zij is de toepassing der vrijzinnige theoriën in hare uiterste consequentie. Hier is geen kwestie meer van scheiding van staat en kerk, maar hier is thans kwestie van de scheiding van staat en godsdienst.

De hoofdgedachte is ten vijfden heilloos, omdat zij de grondwettige gelijkstelling der gezindheden verbreekt, ten nadeele der Protestanten. Hij vreest dat eene toenadering tot het liberalisme den weg zal banen tot de overmagt van het Katholicisme.

Eindelijk, die hoofdgedachte is ook daarom heilloos, omdat zij in de toepassing veel verder gaat dan het vorig kabinet, en in het systema van het verslag een dwang ligt opgesloten. Hij en zijne vrienden verdedigen daarentegen de facultatieve splitsing en willen dus geen dwang uitoefenen.

Tegen dit heilloos stelsel is opgekomen een vloed van verzoekschriften. Ten onregte zijn de bezwaren, daarin ontwikkeld, toegeschreven aan politieke kunstenarij op eene onkundige menigte. Maar dan heeft men vergeten, dat het was de noodkreet van de Natie, die wakker was geworden op het punt der publieke conscientie. Wat moest de Koning nu doen? En spr. komt alzoo tot het tweede punt zijner rede.

Ad 2m. De Koning, zeide hij, verdient lof en dank, omdat hij heeft willen te gemoet komen aan de gemoedsbezwaren van zoovelen, en een nader overleg en onderzoek heeft noodzakelijk geacht. Spr. betoogt dat een constitutioneel Koning ook een persoonlijken wil en een veto moet hebben; dat ons koningschap met republikeinschen zin en geest is doorvoed, en dat hierin een waarborg ligt tegen misbruiken, die men van het koningschap zou kunnen duchten. De Koning is in Nederland beschermheer, des noods tegen de meerderheid, tegen eene tijdelijke opinie.

Ad 3m. De Koning, zegt spr., heeft teregt de ondersteuning van het volk ingeroepen. De heer *van Zuylen* meende dat de Koning daarmede de kiezers op het oog had. Spr. gelooft dat niet; hij gelooft ook niet, dat de kiezers uitspraak hebben gedaan. Hij twijfelt of bij de weinige opgewektheid, die er bij de verkiezingen bestond, wel gezegd kan worden dat het volk de groote kwestie zoo zeer voor oogen heeft gehad. Mogt er eene ontbinding plaats hebben, dan zal er een strijd van beginsels zijn, b. v. of ten gevalle van weinigen, het *Christelijk* beginsel zal vervallen. Het is mogelijk dat dan de tegenpartij triumfeert; doch gesteld dat zij die overwinning behaalt, gesteld dat in de wet op het lager onderwijs het beginsel van gemengde volksscholen werd opgenomen: weet de tegenpartij dan niet, dat achter het kiezersvolk nog is de bevolking? Hebben de minderheden dan geene regten?

Hij vraagt alleen gelijkstelling van allen, en als men die niet verleent, dan pleegt men onderdrukking.

Ten slotte gaat spr. nu over tot de toelichting van zijn amendement. Hij meent ook dat de gelijktijdige regeling der drie takken van het onderwijs, vertraging zal veroorzaken; hij is voor eene partiële regeling; de regeling der drie takken, gelijktijdig, is eene codificatie. De oorzaak der spanning ligt bovendien in de regeling van het lager onderwijs en die spanning moet ten spoedigste worden weggenomen.

De *minister van justitie* vindt in de zoo even gehouden rede aanleiding om even het woord te voeren. Het ministerie heeft zich niet te veel in de discussie gemengd, omdat het adres van de Kamer uitgaat. Hij zal alleen het woord voeren over de inlichtingen te geven en het standpunt der regering te handhaven als dit aangevallen wordt. Het is aan de Kamer overgelaten welken toon zij verkiest aan te slaan bij de beantwoording der troonrede. Hij zal zich nu ook niet in de discussie over § 6 mengen om die te bestrijden; de regering zal later haar standpunt tegenover die § aangeven. Hij zal nu voorloopig eenige bedenkingen tegen die § in het midden brengen, om te dienen van goeden raad en om het standpunt der regering, nopens het amendement van zijn geachten vriend, aan te geven.

Dat de door de commissie voorgestelde paragraaf der regering hoogst onaangenaam is, behoeft wel niet gezegd te worden; men heeft het daarop dan ook toegelegd en men heeft gemeend hierin niet alleen alle wantrouwen tegen het ministerie te concentreren, maar ook eene geheele verwijdering van het standpunt, bij de troonrede aangenomen, als de grondslag van dit kabinet. Hij vraagt, of het parlementair, constitutioneel en raadzaam is, dat de Kamer, voor de helft vernieuwd, verwijze naar een verslag dat niet behelst een votum der Kamer, dat niet is een res judicata.

[Meer] nog. Welke was de toestand, toen Z. M. de wensch te kennen gaf, dat er middelen beproefd zouden worden om aan veler gemoedsbezwaren te gemoet te komen? Men had de in de vorige zitting aanhangige wet in discussie kunnen laten komen, en dan zou er niets anders overgebleven zijn, dan de koninklijke sanctie aan de wet te weigeren; *dan zou er eene breuk kenbaar zijn geworden tusschen de Kroon en de Kamer*, en dan zou er niets anders over zijn gebleven dan eene ontbinding. Dezen toestand heeft de Kroon willen voorkomen en de Kamer in de gelegenheid willen stellen om zich in edelmoedigen zin te verklaren. Met dien verzoenenden geest harmonieert § 6 volstrekt niet.

Wat nu het amendement van den heer *Groen* betreft, de Regering kan zich ook daarmede niet vereenigen, omdat het niet voldoet aan hetgeen zij zich nopens de regeling van het onderwijs voorstelt. De Regering is van oordeel dat de drie takken van het onderwijs in zoo naauw verband staan, dat zij met elkander één geheel uitmaken, en hij gelooft, dat de daartoe betrekkelijke wets-ontwerpen in deze zitting ter tafel zullen worden gebragt. Het standpunt van het amendement verschilt zeer van het standpunt der Regering. Het amendement constateert alsof er tegenspraak zou bestaan tusschen de Grondwet en de behoeften eener Christelijke Natie, en het standpunt der Regering is juist dat er daaromtrent geen tegenspraak bestaat.

Daarna voeren nog het woord: de heer *Godefroi*, die in eene uitgebreide rede zich beroept op de voorschriften der Grondwet, welke wil inrigtingen voor het openbaar lager onderwijs, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen; — de heer *Schimmelpenninck van der Oye*, die meent dat voorstellen uit andere hoofde niet kwalijk kunnen opgenomen worden, daar de omstandigheden anders zijn, er geene heerschende kerk is, die voorts gelooft, dat de gemoedsbezwaren van alle minderheden behooren geëerbiedigd te worden, en die opkomt tegen de verwijzing in het concept-adres naar het vroeger verslag; — de heer *van Nispen*, die zich verklaart tegen de stellingen van den heer *Groen van Prinsterer*; — de heer *van Doorn*, die zich tegen het amendement van dien heer verklaarde, en de heer *Wintgens*, die, zich vereenigende met het gronddenkbeeld van de §, een amendement voorstelde, houdende verandering van den vorm, en aldus luidende:

» Door Uwe Majesteit wordt ons het uitzigt geopend op de voordragt van verschillende wets-ontwerpen van het uiterste gewigt, tot welker naauwgezet onderzoek wij ons gaarne bereid verklaren. Daaronder is er een, dat op het lager onderwijs, waarvan de indiening, naar onze overtuiging, thans geen verder uitstel gedoogt. Ofschoon de Kamer over de hoofdbeginselen van dit onderwerp meermalen in de gelegenheid was van haar gevoelen te doen blijken, zal zij op nieuw met naauwgezetheid de voorstellen onderzoeken, welke haar door Uwe Majesteit zullen worden gedaan. Wij zijn met Uwe Majesteit overtuigd, dat al wat tot het gebied des gewetens behoort, ongeschonden moet blijven, en meenen dat dit doel kan worden bereikt door stipte inachtneming van de voorschriften der Grondwet, die, terwijl zij het beginsel der volksschool huldigt, door gelijkstelling der gezindheden en door de uitdrukkelijke bepaling dat bij de inrigting van het openbaar onderwijs ieders godsdienstige begrippen moeten worden geëerbiedigd, elk denkbeeld van gewetensdwang ten eenen male afsnijdt."

De beraadslagingen over de 6de paragraaf en de daarop voorgestelde wijzigingen zullen op morgen worden voortgezet.

(*Per telegraaf* is ons gisteren avond berigt, dat paragraaf 6, in de zitting van Vrijdag, na wederzijdsche ophelderingen, is aangenomen, en dat daarna ook het geheele ontwerp-adres in verzoenenden geest met eene groote meerderheid is aangenomen.)

Te *Groningen*, bij de Erven C. M. VAN BOLHUIS HOITSEMA